

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 10 К. (4 рублі), піврічна 5 К. (2 рублі), квартална 3 К. (1·20 рублі). ∴ Ціна сього числа 30 сот. (15 коп.).

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Омелян Бачинський**.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege,
Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

II. рік.

Відень, 28 падолиста 1915.

Ч. 51—52.

Війна й Україна.

III.

Як було попередю сказано, невдалість московської орієнтації на Україні на поч. XVI в. була спасенна для дальшого розвитку українського народу й української народності. Протягом XVI й першої половини XVII в. Українці скріпили ся чисельно на східних окраїнах, укріпивши там раз на все український етнічний характер. Дотого в часі дальшої приналежності до Польщі, впарі з національно-культурною боротьбою, почав український національний рух приборати такі окремі національні форми, які з одного боку ставали заборолом проти польського натиску на схід та з другого збільшували щораз більше віддаль українського національно-культурного типу від московського, ослабляючи одночасно ті нитки культурної спільности, які здавна вязали Україну з Московщиною й мали свій головний вислів у спільній літературній мові. В результаті український національний тип став у середині XVII в. настільки індивідуальний, що й перехід частини українських земель у політичну звязь із Московщиною зустрічав Україну імунізованою проти асиміляції не лише фізично (задля добре заселеного простору), а й духово (задля витворення окремого культурного типу).

У XVII в. епоха загально-європейських воєн припізнала ся неодноцільно; вона розпала ся на два доволі відокремлені воєнні комплекси: тридцятьлітній (1618—1648) і північно-східний (1648—1660), які потягнули за собою тривалі переміни в політичній укладі Європи. В яким відношенню до сих воєн стояла Україна? У тридцятьлітній війні участь нашого краю дуже обмежена (покишаю, очевидно, зовсім на боці наскрізь пасивну ролю угорської України), одначе немаловажна. Хотинська славна перемога гетьмана Сагайдачного над Турками (1622) була не лише великим щастем для Польщі, а й для Габсбурзької монархії. Французька дипломатія будувала дуже багато на Туреччині й на протегованих нею мадярських націоналістах, одначе українське запорозьке лицарство попусувало єї плани основно. Тодішній національно-політичний керманіч української справи, гетьман Сагайдачний, мав те переконання, що інтерес України тотожний з інтересом середно-європейської політичної сили, в сїм випадку навіть Польщі, хоч вона в цілій 30-літній війні грала маловажну ролю, яку сьогодні назвати можна-б

прихильною неутральністю для Габсбургів. Московщина, знесилена внутрішнім заколотом по вигасненню Рюриковичів і по польсько-українській інвазії, не мала таки зовсім жадної участі та симпатії її були, річ ясна, по антиавстрійським боці.

Які були висліди політики Сагайдачного? Відновлення православної єрархії, яка вже була в цілости уступила місце уніятській, — було здобутком у національно-культурній сфері; скріплення козацтва — в політичній сфері. Щодо першого здобутку. Маємо тут класичний приклад, як цінованне тої самої прояви може з ходом історії змінити ся. Сучасники Сагайдачного мали відновлення православної єрархії за епоховий випадок, здобуток першорядного національного значіння; пізнійші покоління повторяли єї славословія — та сьогодні... Хто з тямущих Українців не добачить сьогодні, що в сїм блискучім успіху Сагайдачного скривав ся зарід великого нещастя для України — внутрішньої релігійної боротьби, боротьби між самими Українцями, католиками й православними. Релігійна унія була на найкращій дорозі, щоб стати загально-національною конфесією Українців, та „здобуток“ Сагайдачного витягнув з музею старий православний прапор і підніс його до характеру національної святощі. Провал між Україною та Московщиною зменшив ся на користь — тільки сеї останньої.

Якби то було краще, якби Сагайдачний, замість будувати противільно кладку до нелюбої йому Московщини, ужив був усього свого таланту та впливу на скріплення й забезпечення козацької сили й її самоуправи? Конституційна гарантія для 20-тисячної козацької миліції та її прав, під власним гетьманом, була-б безмірно більшою епохою в історичнім розвитку українського народу, як реставрація православної єрархії. І хоч поетичний погляд Куліша, що тодішні Українці мали бути радше по боці Турків, а не проти них, ледви може видержати історично-політичну критику, то таки годі не закинути Сагайдачному, що свою зручну політику в часі 30-літньої війни використав невідповідно.

Та загальна воєнна хуртовина не минула і східної Європи; вона підняла ся в році вестфальського мира на Україні й обхопила крім Польщі Московщину, Швецію, Прусію, Угорщину, Молдавію, Волощину, Крим, а навіть

Габсбурзьку імперію. Україна грає сям разом осередну роллю й видає з себе найбільший тоді побіч Кромвеля європейський воєнно-політичний талант — Богдана Хмельницького. Не місце тут пригадувати головні хвилини Хмельниччини й Виговщини; читачі мають також у тямці становище України в міжнародній політиці того часу. Як звісно, українська політика того часу не визначала ся ані прямолинійністю ні тривкістю, — одначе більше з вини обставин, ніж керманців. Коли вжити сучасного нам термину, то політична орієнтація Українців протягом північно-східної війни була ріжна: польська, угорська, турецька, шведська й московська. З них лише дві, перша й остання, довела до конкретних політичних здобутків, яких висловом є з одного боку зборівська угода (1649) та гадацький трактат (1658), з другого переяславська умова (1654).

Давнійше я мав нагоду („Перший похід Хмельницького в Галичину“ вид. „Вчора і нині“) доказувати, що перша й головна провідна ідея Хмельницького була: широка політична й культурна автономія України в межах польсько-литовської річпосполитої, себто „орієнтація“ його була польська; всякі-ж відскоки від неї були наслідки засліплення польської шляхти й політичної тупости короля. Сій ідеї полишив ся Хмельницький теоретично вірний до кінця життя, хоч був готов звязати ся і з підземним царством для накиннєня її й Річпосполитій... Політика Виговського була лише продовженнєм сеї провідної ідеї. Ідея повної державної самостійности не була чужа великому українському гетьманови та знаходила прихильність поза межами України (реальну пробу сотворення української держави 1648/9 р. перебила Туреччина!), одначе Хмельницький не бачив достаточних основ під українську державу й уважав принципи зборівської умови такими, що на довший час можуть забезпечити та скріпити національно-політичний розвиток України.

Опинивши ся в безвихідній ситуації під кінець 1653 р., рішив ся на союз із Московщиною. Та при сям зробив ту фатальну помилку, що в своїм політичнім реалізмі за підставу умови взяв він засади, умовлені під Зборовом. Се можна пояснити правдоподібним поглядом гетьмана, що злука з Московщиною буде тільки дочасна, одначе все те не змінє факту, що він зовсім хибно поставив під одну міру Річпосполиту й Московщину. Мабуть не розумів гетьман, що небезпека (а сей огляд — то одинокий компас у міжнародній політиці) з боку обох сих держав цілком не однакова; з Польщею ішло на українські землі лихо політичне й соціально-господарське, з Московщиною передовсім культурне. З огляду на се переяславська умова не повинна була бути самим лише перекладом зборівської. Коли ся, з погляду на історичний розвиток Польщі й України, дає нам величній зразок політичного таланту Хмельницького, то перша дуже підкопує історичне значіннє його для України.

Та найгірший наслідок переяславського трактату, фатальний у своїх наслідках, був у поділі українських земель між дві держави. Приналежність усеї України до Річпосполитої була найціннішою гарантією проти того, щоб польські змагання на наших землях могли увінчати ся поважним успіхом; 1654 рік проломав се велике забороло. Вже перший поділ (на Случи) був тяжким ударом, пізніша поправка його в Андрусові (1667) ще погіршила справу. Направити сього лиха не зміг уже Дорошенко своєю звязою з Туреччиною, як і передтим Виговський звязком із Польщею. Очевидно, якби українсько-московська унія була доконала ся ще за Глинського, то наслідки, з причин згаданих уже, були-б ще більше катастрофальні. В сям саме велика ріжниця в оцінці політичної орієнтації Українців в XVI і XVII віці.

С. Томашівський.

Український нарід — Українським Січовим Стрільцям на коляду!

Уже другий рік стоять хоробрі Українські Січові Стрільці в полі. Друге Різдво не засядуть у теплій хаті до Святої Вечері, не розділять просфори, не їстимуть куті в крузі рідних і найблизших...

Кожда українська родина має когось зі своїх найблизших і найдорожших, хто в полі проводитиме се старинне свято. — Ціла українська суспільність має своїх найдорожших Стрільців, котрих і сьогорічні Різдвяні Свята застануть в окопах.

Про них, про славу та гордість українського народу хочемо отсим нагадати нашій суспільности. Не тому, начеб вона хоч на хвилинку забула на них. Ні! Надто сильно сплетена ся золота пряжа ідейних змагань, що лучить і вяже Українських Січових Стрільців з цілим українським народом, щоб було можна їх забути. Пригадати хочемо тільки, що недалеко вже ті церковні свята, в котрі по старому традиційному звичаю обдаровують себе взаємно найблизші.

А найблизші нам Українські Січові Стрільці не тільки тому, що між ними наші брати та сини, але передовсім тому, що всі ми споріднені тою самою цілю, тим самим змаганнєм, тим самим гарячим бажаннєм: воля України, краща доля народу — се ті ідеали, які цілу українську суспільність звязують в одну сердешну родину з тими борцями, що з оружем у руках стоять тепер на полях бою.

Як одна велика родина приготовляємо ся стрінити се старинне традиційне свято. Обдаруймо наших Стрільців, як батько й матір обдаровують діти, як сестра брата, як любчика любка. Нехай ті, що свої сили, своє здоровле та своє життє несуть у жертву за кращу будучність народу, не чують ся в днях старинного родинного свята осиротілими й відокремленими. Хоча ділять нас простори, але лучить в одно велика безсмертна ідея. Осолодім їх долю хоч дрібним доказом, що памятаємо про них!

Вартість тих святочних дарунків не в їхній предметній цінности, а в тій щирости та любови, з яких випливає охота зробити кождому Стрільцеві хочби маленьку приємність, вручити хочби дрібненьку пригадку. Чим хата багата, тим рада!

Збираннєм тих святочних подарунків на коляду Українським Січовим Стрільцям займають ся у спільнім порозуміннї: Українська Боева Управа й Українські Жіночі Комітети в Відні та Львові.

Щоб получити приємність з пожитком, хочемо передати Стрільцям від суспільности передусім практичні річі, отже охорони всякого рода перед зимовим вітром і морозом, потім якусь тривальшу памятку, вкінці дрібні предмети, котрі звичайно роздаровуєть ся при таких нагодах (папіроси, шоколада й т. ин.).

Звертаємося до української суспільності з проською, щоби складала такі предмети між собою та відсилала на руки Комітету Українок у Львові, вул. Петра Скарги.

Просимо передусім безпроводочно завязати по всіх усядах окремі комітети для збірки грошевих датків від хати до хати, щоби придбати як найбільшу квоту на закупно дарунків. Гроші просимо слати до Відня на руки Української

Боевої Управи (Zentralleitung der ukrainischen Legion, Wien, XIV. Goldschlaggasse 108). Туди-ж треба звернути ся по чеки поштової каси ощадности.

Відень, 19 падолиста 1915.

Українська Боева Управа.

Поворот зі становищ.

Під вечір рознесла ся між хлопцями в третім курні вістка, що „стара війна“, себто перший і другий курні, приходять сюди зі становищ, аби доповнити вмундування, одержати зимове білє й притім відпочити. В залі проб загреміли труби, засвистали флейти. Полкова музика почала готувати ся на прийняття „старої війни.“

За той час місяць вийшов на чисте небо й лагідним оком дивив ся на подільські степи. Недалекі тополі шуміли від бистрого вітру якусь дивно-тужну мелодію. По дорозі снували ся стрільці третього курніа то гуртками, то одним. На їх лицах видко було цікавість побачити тих ославлених героїв, що серед найтяжших обставин витримали на становищах цілий рік.

Ось перші вістуні приходу курніів уже з'явили ся в селі. Се сотенні писарі, котрі мали постарати ся про квартири для своїх. Курніі були ще в дорозі.

Нарешті далеко ще залунала пісня. Бадьора пісня, похідна, що серце підносила й додавала віри в кращу долю.

Музиканти ждали на прихід курніа на площі коло спаленого панського двора. Деякі з них випробовували ще інструменти. Дірігент Михайло Гавронський роздавав останні вказівки.

Мов могутня хвиля на морі, яка приближаєть ся до берега й, ударивши об скелю, розбиваєть ся на бризки та гине, а за нею жене друга, третя й десята, одна сильніша від другої, так і хвиля співу курніа линула й розбивала ся межі вуличками й хатами подільського села. Та за нею все ближше та ближше линули інші. Ось почув ся вже і стукіт

ніг. Що хвиля сильніший і сильніший. Ось уже показали ся й перші ряди. Музика заграла сокільський марш. Понесли ся могутні звуки на зустріч молодим воякам, що стільки пережили й перебули. Понесли ся й на поморщений вітром став і на широкі поля та самітний гай, несли ся й гинули десь далеко-далеко.

А ряди йшли за рядами бадьоро, рішучо й гордо. Знали свою ціну. При світлі місяця блищали певні себе, хоч помучені очі. В кожного опалене здорове лице, трохи змарніле від невигод і трудів. Ясний місяць глядів на них ласкавим оком. Рахував і переглядав ряди. Він же нераз бачив їх серед різних обставин. Бачив серед граду ворожих куль, серед диму гранатів, що вибухали. Бачив їх у ровах причасних. Бачив багатьох з них у смертельних судорогах. Бачить і ті могили, що мріють у полі тай оповідають вітрови про молоде скошене життя.

А музика грала сокільський марш гучно й бадьоро. Дивлячись на ті ряди, мимоволі снуєть ся гадку, що так виглядатиме наш поворот з війська. Та чи стільки з нас стане до того останнього походу? Багато з тих, що тепер машерують при звуках музики, нині-завтра забagrить молодую кровю рідні поля.

За курніем Дідушка насів перший курні Горука. І знову той самий образ. Ті самі очі, ті самі лица, та сама горда та свідома своєї ціни постава. Курніі розійшли ся, один управо, другий уліво й розкватирували ся в призначеній околиці.

Роман Кутчинський.

3 геройських боїв австрійсько-українського 95 полку піхоти.

Дивно, що так мало читаєть ся про австрійсько-українські полки, які довершують так часто не-аби-яких геройських чинів. Хто хоч трохи знає українського селянина в Австрії, хто знає його привязанне до „старенького найяснішого пана“, своєї скиби, той певно й вірить, що й українські полки в Австро-Угорщині доконують таких учинків, що й не повірити. Ось факти: День 29 червня. Полк 95 є дивізійною резервою. Приказ: узяти неприятельські становища мають один український полк і два німецькі. Наступають. Починаєть ся пекло. Гармати гуркоять, свист гарматніх куль виповнює цілу просторонь між землею й небом. Москалі не зостають ся довжниками, бо тут поставили ся до протиофензиви. Наші люде, спеціалісти під тим оглядом, перестають уже орієнтувати ся, чия куля свище, австрійська, чи „його“? В міру розвою наступу починають бути тенором цілої музики машиніві кріси. Так триває до 9 години в вечері. О 9 г. передає телефоніст апарат командантови баталіону, улюбленому майорови Врублевському. Полковник просить. Аби не стратити ніодного слова, адютант бере телефонічну мушлю. Приказ: наступ стрягне! Полк 95 мусить піти зараз до приступу. Приділюванне районів баталіонам. Полковник кінчить словами: Полк возьме окопи! Неправда-ж? Майор відповідає: я свідомий трудної задачі,

але й певний. Ордонанси розбігли ся до командантів компанії. Приходять до окопу майора. Такий і такий приказ, зрозуміли? — Так, зрозуміли. — Може не всі вернемо, каже майор, прощайте. Стискає кождому руку.

Баталіон пересуваєть ся до призначеного району. Гробова тишина. Місяць освічує лица, поважні, бліді, але не стрівожені. Кождий поодинокий здає собі справу з своєї ваги. Кождий знає, що український полк має рішити про перебіг битв на цілій лінії. Приступають так тихенько, що не чути одного руху вісьмох соток. Аж тут нагло шалена стрілянина. В повітря сичить стадо гадін. Австрійські Українці підійшли неспостережено до дротяних перегород. Пересікають їх, перерубують заступами (рискалями). Перерубали. Ворог орієнтуєть ся, що ворота відчинені, робить випад, забирає ранених, між ними улюбленого хорунжого . . ., але помилив ся. Наші люде не понесли стільки страт у товарипах на те, щоби злякати ся випаду. Вони вже „розіли ся“, бо Москаль такий твердий, а ми теж не „глина“. Господи! Де взяло ся стільки злости в сього спокійного флегматичного селянина! Тут уже не було часу на багнети, а кріси, обернені грубшим кінцем, так тільки мигали в повітря. Якийсь Москаль просить ся, що він має діти . . . дістає відповідь: Собако, а тому чверть години ти не мав дітей?!

Забув, як знущав ся над раненими. Сильний удар і стогін конаючого.

Сонечко ледви, ледви виходить ізза ліса. Світ будить ся до життя. За неприятельськими окопами під лісом лежать побідники. Лиця бліді, як у трупів, мало хто рухаєть ся, очі дивлять ся без думки, експанзія нервів.

Адютант, Українець, переходить по боввищі. Трупи й ранені, трупи й ранені. Кермує санітарями, щоб мерщій давали поміч. Де, крайнине, ранений? В ногу. Давайте бандажі. Пане оберляйтнант, кажіть наперед ось того забандажувати, він дуже приплід, аби з нього за багато крові не зійшло. Я підожду.

— Пане оберляйтнант, і про мене не забудьте, кличе з жита иний і про мене й про мене й про мене . . .

А в тебе, крайнине, що прострілене? Все! Якже все? Пять разів. Я рубав перегороди заступом, а він усе стріляє та стріляє, а я гадаю собі, хай. Аж поцілив мене в руку, то вже я не мав як. Дуже болить. Ет, болить, а вас не болить, хоч ви й не ранені? А пан майор цілий? — Здоровий. То добре, бо то гарна людина, але десь дуже далеко втік Москаль, хай знає, що 95 полк, то не жарт.

Коло полудня приходять телеграми від високих команд: Дякую хороброму 95 полкови, він переломив люблинську лінію, він рішив на просторони кількадесяти кілометрів і т. д.

День 18 жовтня. Величезна сила ворога натиснула на австрійські становища. Пішла страшна стрілянина; на крисах василіна кипить, так ненастанно стріляє хоробра дев'ятьдесятьп'ятка. Але все нові хмари ворога находять. Переломали лінію, забрали трохи Австрійців . . . Люде починають хитати ся, один на другого споглядає, питає очима; що тепер? А тут кличе людей поручник Мурасевич, Українець: до мене, до мене, хлопці. У хлопців розсянюєть ся лице. Наш пан ляйтнант кличуть!

А ворог іде такими масами, що австрійська лінія мусять лягати й вигинаєть ся, подаєть ся. Поручник Мурасе-

вич не подаєть ся! Йому забили брата при стрільцях, його батьки в Бучачі дуже потерпіли від Москалів, він піде аж тоді назад, як порухаєть ся з Москалями. Хлопці, крити ся! Ані писне жаден. Хай їх тут більше найде! — Як мак сіяв, пане ляйтнант. Адіть, козаки ідуть, три сотні, може вже? Туди каменем засягне. — Чекайте ще трохи.

Час летить блискавкою . . . Ага тепер! Хлопці! Перший і другий пуг, насада (Aufsatz) 800 кроків, третій і четвертий 1000 кроків. Сальви! А ти, крайнине, диви ся, чи в пору порухунок шлемо Москалеви.

Адіть, адіть, пане ляйтнант. Та Москаль робить відворот, козли вивертас. Уважайте, нідин кінь не втік на три сотні.

Ще, хлопці, сальви, спокійно та ціляти. Звідки машинні карабіни бють? — Та то наш пан—кадет Лучаківський пішли на добрий вистріл і бють. Гей, але-ж бо молотять. Адіть, зігнали на міст і тарахкотять. Ах! Аж серце радуєть ся.

Хлопці, досить! Ходіть, мостів немає, але ми по бальках Стир перейдемо. — Пішли.

Майор непокоїть ся; трохи недостає людей. Мабуть, і поручник Мурасевич зі 150 людьми дістав ся до неволі . . . Капраль ординане Німець відповідає, що се не можливе, — бо знає поручника Мурасевича. Він певно мстить ся за брата й батьків . . .

Третя година з полудня. Спокійно долучуєть ся поручник Мурасевич зі 150 людьми.

Що з вами, питає майор, о п'ятій годині Москалі переломили лінію, а се третя година по полудні? Доношу послужно, я зостав ся там і з боку вибив з пів полку та три сотні козаків. Кадет Лучаківський з нового становища помагав машинами.

„Вас могли оточити?“ — „Коли я був такий недобрий, що вони не важили ся. Зрештою я знаю тільки, що мені так полекшало, якби камінь спав з грудей“.

Р. С.

Відпустка.

Все-ж-таки прецінь сповнилось моє бажання. По році ріжних переживань, по всіляких тілесних і душевних терпіннях, вкінці дістав відпустку на чотирнадцять днів. І вже днесь — от за дві години — буду в дорозі. Ах! як довго ще чекати треба! Як незамітно поволеньки посуваєть ся мінутова вказівка.

Скорше! скорше посувайсь, вказівочко! Скорше! — бо я на відпустку їду. Їду туди, де через цілий рік мій дух безпереривно витає, де гадки мої і в хвилях найбільшої небезпеки буяли. Там знайду я материнську ніжність, шире слово старенького батька, тепло рідні і . . . гарячу любов своєї Марусечки. Пташки! — як завидую вам крилець. Дарма . . . Скорше, вказівочко! Зрозумій мене!

Так розмовляв сам зі собою Гриць Пушкар, жовнір 28 п. п. артилерії. З годинником в руці нервово ходив по муравнику. З душевного напруження піт виступав йому на чоло, очі блищали. За дві години мав відїзджати до свого рідного села В . . . рав. повіту на відпустку.

— Залізничні колеса ритмічно туркотіли. Повільно тягнула льокомотива за собою кількадесять возів. Начеб утомлена вже була сею безнастанною вандрівничою працею. Тяжко-глибоко підсапуючи, рушила з місця, щоб за декілька хвиль знову відпочивати.

Гриць непокоїсь. Зривавсь із зайнятого ним місця. Ішов до вікна й тужно шукав чогось, що нагадувало-б йому рідні сторони. Довгий, як вічність, рік уже їх не бачив.

— Але от незабаром побачить їх уже. З уміхненим лицем сїдав на своє місце. Очі жмурились, — а думкам давав волю.

Вони всі десь там певні, що я вже не живу, — думав. Переконані, що олово перервало вже нитку мого життя — або що моє слабе здоров'я не видержало обставинами накинених невигод. — А в мені звідкись узялась надлюдська сила, котра все поборолала й перемогла. Мій організм не піддаєть ся навіть страшній рані на грудях від шрапнеля.

Яка приємна несподіванка чекає їх!

* * *

Четвертий раз пересів з одної залізнички на другу. — Зайнявши місце біля вікна, притис своє, як грань, гаряче чоло до холодної шиби; а його очі, повні невимовного суму, гляділи на знищені села; перебігали по опустілих нивах, по яких вужами вились стрілецькі рови. Одні з них поросли вже бурянами, — инші свіжі. А по боках ровів . . . могили.

Се навіяло на нього сумну згадку про смерть двох його вірних товаришів, котрих він і похоронити не мав часу. — Під впливом сих переживань немов завмер. Лиш його очі бездумно бігали дальше по руїнах. — Аж якийсь благаючий, розриваючий серце діточий крик пробудив його з задуми. Встав. Відчинив вікно й вихились. — Се громадка обдертих, збідованих селянських дітей бігла за поїз-

дом, що повільно посував ся; підносили до гори вихудлі рученята, просили пискливими голосами подорожних о милостину. Кількадесят ступнів на руїнах цілковито знищеного села побачив буди. В них „мешкали“ батьки тих, що просили. Махінальнo сягнув до кишені і, що в ній найшов, викинув через вікно. Десятисотикова монета покотилась до потічка. З криком радості скочив за нею маленький, колосемилітній хлопчина. Гриць скоро зачинив вікно, щоб не дивитись на нужду свого народа. Намагавсь про щось інше думати. Хотів чим скорше позбутись прикрого вражіння. Не бажав собі, щоб близька хвиля привитання з ріднею закрашена була хочби навіть одною маленькою рисочкою смутку. — Думки його кружляли знову коло радісної хвилі стрічі.

От за пів години й я вже дома. Моя старенька, скулена мати зі сльозами в очах, з окликом радості, бігтиме мені на стрічу. Її переженуть молоді, прудкі ноги сестрички Ксені. А що вже моя люба Марусечка, — то напевно не зважить ся й одного ступня зробити, коли побачить мене. Боятись буде, щоб надмірна, несподівана радість з ніг її не повалила; щоб жаль, туга та смуток, утікаючи в одній хвилі нараз зі серця, не розірвали його стін.

О! вже свист льокомотиви. Моє рідне село. Але чому не видно церковної бані? Чи в мене вже так зіпсовані очі? Чи може знищили її московські орди? — Друге правдоподібніше.

Висів з душного залізничного воза та скорим ступнем пустивсь у сторону горбка, на котрім стояла хата його рідні. По дорозі не стрінув нікого. Чимраз більше прискорював кроку. Ноги, немов бистрі коні, нестримно рвались уперід. Його душа вже була на тім горбочку, витала в хатині, а тіло, наче тінь її, доходило щойно до цілі.

Будинки ненарушені. Але чому не виходить ніхто на стрічу? Чи не бачать, не запримітили ще мене? Чи може бачать, а не припускають навіть, щоб се був я, їх одинокий син? — Тим ліпше. Ще приємніша несподіванка, тільки, щоб не за-нагло, — перелітали йому думки.

Засапаний, дріжачи на цілім тілі, прибіг до брами. — Замкнена. Як вивірка скочив через паркан. Старий, чорний пес, тепер до непізнання худий, почав гавкати на чужинця, немов питаючись, чого він тут шукає. А пізнавши Гриця, почав жалібно вити. — Скарживсь перед ним на долю, якої дожив на старі літа. — Гриць гладив його шию, а він вив щораз жалібніше.

Що се все має значити? — питавсь сам себе здивовано — переляканий Гриць, на котрім витте пса робило пригнобляюче вражіння. — Хата замкнена. Рідня може в полі при роботі. Але де старенька мати?

Як ся маєш, Гриню? — почув ізза плота протяглий, жалібний голос своєї сусідки Луцихи. Дякую. Як вам поводить ся? — Але скажіть мені, де обертають ся мої?... Може жнуть овес? А де мама? Чи пішли також в поле?

Так. Вони всі в полі. Одначе про свій приїзд завітати їх не можеш, — відповіла з жалем Луциха.

Як то?

Вони минулого тижня всі померли на холеру.

На холеру? — Всі??

Так усі. — Подивись! Хата замкнена й запечатана. Немає нікого.

В голові Гриця почало шуміти. Несподіванка, прошептали його дріжачі, смертельно бліді уста.

Ох, несподіванка! А Марусю, твою наречену, Москалі забрали зі собою на Сибір; чи Господь знає де там! Так, небоже! разом з її батьками взяли дівчину. А як нудьгувала, скільки сліз пролляла за тобою, — то лише я сказати можу, — продовжала сусідка.

Я самісінський. Самісінський, без нікого!! Без нікого! — просичав останні слова й повалився на землю.

А пес скомлів коло нього так жалібно, жалібно... немов відчував його журбу та безмірний біль.

Іван Полікартович.

3 устної словесности зайнятих українських земель.

III. (За Руданським).

Повій, вітер, на Україну,
Де покійнув я дівчину,
Де покійну(в) карі очі,
Повій, вітре, о півночі.
Вітер віє, вітер віє,
Серце вяне, серце мліє;
Вітер віє, не вертає,
Серце з жалю завмирає.
Як та мила позабула
Тай другою приорнула,
Тай розвій ся по долині,
Не вертай ся з України.

Піддубії, муцький повіт.

IV.

З неділі на понеділок
Пошли дівки на барвінок.
А Татари їх здонали,
Кождий собі по дівчині взяли,
Настуненьку, чорняву, молоденьку

І взяв єї на рученьку,
Повів єю у світльокку.
Казав єї постіль слати,
А сам засів скрипку грати.
Не так грає, як питає
Настуненьки молоді:
Ой, Настуню, Настуненьку,
Якого-ж ти роду?
Я роду богатого,
Я росту високого.
Запрягайте коні з стайні,
Поїдемо в гості далі.
Тільки зять на двір зіжджав,
Теща чари воношав.
На ти, зятю, того пива,
Що я сама наварила.
Взяв зять пиво тай напив ся,
По конику повалив ся,
По конику вороному,
По стремени золотому.

Піддубії, муцький повіт.

Г.

Ой, вишенько, черешенько,
Листь твоє впало, —
Любив козак дівчиноньку
І все його протало.
Ой, місяцю, місяченьку,
В вечер світиш, в вечер ні, —
Козаче, гарний хлопче,
В вечер ходиш, в вечер ні.

А ти ходиш по долині,
А я ходжу по гурі,
Чи ти тужиш так за мною,
Як я, серце, по тобі?
Я не тужу за тобою
І не буду тужити;
Найду собі другу пару,
Буду з нею жити.

Борухів, лучький повіт.

Др. Павло Рорбах про внутрішню та внішню катастрофу Росії.

Один з найкращих німецьких знавців міжнародної політики великих держав і господарської політики, др. Павло Рорбах дав у своїм викладі, котрий мав у п'ятницю 19 листопада в віденській „Урані“, інтересне освітленне менше прозорих подій у Росії й наслідків її поразок. Дуже розумні його виводи відбігають далеко від утертого погляду на російські відносини та питання.

Др. Рорбах подав передусім мотиви й цілі, котрі спонукали Англію й Росію вести війну. В Англії зайшла нова орієнтація її політики, коли наслідком німецько-турецького зближення почула себе zagrożеною в Єгипті, а передусім над суецьким каналом. Запобігти сьому хотіла вона проектом поділу Туреччини, щоб тим робом відтяти дорогу Німеччині й Австро-Угорщині й берегти своїх власних життєвих інтересів. У сій замірі зійшла ся з Росією, для котрої дорога через Дарданелі та здобуття Константинополя було питанням життя. В Росії масть ся так справа, що 70% її хліборобської продукції мусить іти через Константинопіль. На сій факт указав проф. Митрофанов ще перед вибухом війни та зазначив, що здобуття Константинополя се необхідна конечність для Росії. Наслідком замкнення Дарданелів прийшло до того, що в Росії лежить тепер неспродана величезна маса збіжжя дворічних жнив, а се викликало в ній формальну фінансову катастрофу. Інтереси обох головних противників Росії вимагають того, щоб не допустити Росії до Константинополя, бо їх самих пре конечність поширити свої господарські сили на схід. Поражка Росії буде головно лежати в тім, що вона не дістане Константинополя, але не в тім, що не здійснить своєї вееславянської цілі.

Далі говорив др. Рорбах про те, як повстала велика й могутня російська держава й як потатарщила ся Московщина, цілю (впливає вона вже з самого характеру Московщини)

котрої є знищити вищі культури серед декількох народів своєї держави. Великого російського лиха не можна инакше вилічити, як тільки призадумати ся над початком російської могутности та влучити її в місце, яке можна найбільше зранити. Є се відірванне України, головного джерела російської збіжжєвої, винної й тютюнової продукції. З побідженням України устає просто сам від себе опір Росії, котрого на позір не можна зломити. А не вдасть ся се тепер, то українська самостійність буде найблизшим і найважнішим питанням будучности.

Чи можна вже тепер говорити про російську катастрофу? Росія може в найгіршій випадку заризикувати банкрутство в середині без великої небезпеки. Край має досить джерел, щоб вижити з війни без шкоди. Тому, що в одержуванню кредиту й так Росія не може вже більше нічого втратити, може легко Росія перечеркнути свої довги своїм союзникам. Її фінанси будуть, здасть ся, кращі по війні, ніж перед війною. Також свої втрати в людях може Росія легко надолужити. На питання, чи на заході, чи на сході можна зробити лагіднійший мир, відповідь впливає сама з себе. Англію й її західних союзників могутуть союзники кожного часу приневолити до спокою від суецького каналу. Одначе можна сподівати ся, що Росія по теперішній побідній війні союзників zagrożуватиме їх усе охотою відплати. Перед тим можуть союзники найкраще забезпечити ся дальшим удержанням теперішніх союзів і поділом Росії на ті часті, з яких повстала ся держава. Розвал Росії, головно відірванне України се одинокий спосіб проти російської небезпеки. Тепер тільки дезорганізація її залізничного руху та недостача наслідком того засобів поживи й опалу може спровадити російську катастрофу та зробити неможливим, щоб сила опору Росії перетривала сю зиму.

Без Думи.

З відставкою Кривошеїна можна вважати перегрупування в російському правительстві більше—менше закінченим. Сю димісію вважають ліберали останнім-ступнем правительства в бік реакції. „Р'єчь“ пише з сеї нагоди: „Відставка Кривошеїна се повне виявлення правительственной політики. Промінь світла в темряві, яка окружає нас від часу розв'язання законодавчих інституцій“. „Биржевыя Відомости“ пишуть ще більш виразно: „У відставці Кривошеїна не можна не бачити ознаки цілковитого повороту політичного курсу направо. Міродатні круги не тільки відкидають всяку думку про співробітництво з поступовим бльоком, але навіть починають сходити зі сцени ті з міністрів, котрі вважали ідею бльоку за ратунок“.

Правительство зазначає виразно свій намір управляти державою без Думи, де треба, при допомозі славнозвісного вісімдесятьсьомого параграфу. Не вважаючи на те, що Дума має незабаром зійти ся на основі сього параграфу, прийнято вже напр. такі відносно важні законопроекти, як виключення горожан ворожих держав з дрібних кредитових інституцій і поліпшення становища урядників почти й телеграфу. Що до самої Думи, то про її найблизшу сесію пише добре поінформоване в сих справах „Новое Время“ таке:

„В останніх днях усе більше находить подтверждение чутка, що сесія Думи буде короткою й обмежить ся декількома днями, протягом котрих мають палати розглянути бюджет. По думським відомостям правительство не вважає теперішнього моменту відповідним для довгої сесії. Остання дала б можливість лівим партіям розвинути пляхом внесення запитань бажану ім агітацію, що довела серпнева сесія. Щоб запобігти можливим непорозумінням що до речінця скінчення думських праць, президію Думи повідомить ся наперед про найблизше припинення праць Думи. Коротка сесія не дасть можливости розвинути бюджетової дебати й неминучої критики окремих міністерств з тою повнотою, яка була б бажана при нормальних умовинах життя держави. Настрій депутатів не на користь такої короткої сесії“.

Але правительство не дуже то числить ся з настроєм пєслів. По останнім відомостям Дума буде скликана не раніше 8 грудня й буде розв'язана перед Різдвяними святами. „Р'єчь“ висловлює сумнів, чи зможе Дума сповнити свої обовязки за такий короткий час, коли вона звичайно потребувала для сього вісім місяців. Одначе праві дуже задоволені реакційними заходами російського правительства й діяльно готують ся до думської сесії. Проводир „істинно“

російських людей Орлов зробив пропозицію в листі до провідників правих партій утворити разом з „Союзом руских людей“ у Думі консервативний блок, який виступив би проти Союзу міст і земств та ліберального блоку. Ліберальні партії не мають навіть спроможности висловити так, як раніше, свого незадоволення в пресі, бо Хвостов, не зважаючи на свої обіцянки, дані російським журналістам, виступив енергійно проти преси. В останніх тижнях наложено величезні кари на багато столичних і провінціальних часописей. Ще гірші переслідування терпить преса недержавних націй Росії. Правда, Хвостов заявив, що він уважає теперішній час невідповідним на те, щоб відібрати Жидам уступки, уділені їм Щербатовим; але разом з тим він видав приказ, який припиняє всі жидівські часописи й журнали на час війни. Після сього приказу тільки в самім Петербурзі припинено всім часописей і журналів.

Найгірше ведеть ся українській пресі. Українську часопись „Слово“ яка почала виходити 4 падолиста в Харкові припинив уже 28 падолиста харківський губернатор. Її редактора Комолова вислано за межі харківської губернії, а на власника друкарні наложено грошеву кару в квоті 1000 карбованців з заміною на три місяці вязниці.

Також переслідується й українське слово. На одеськім кооперативнім зїзді з губерній бесарабської, подільської, херсонської, таврійської і катеринославської напр. один з представників селян почав свою промову в українській мові. Представник уряду, управитель канцелярії міського голови Подольняков запротестував проти сього, домагаючи ся, щоб промовець говорив по московськи. Голова зборів спинив промовця, загрожуючи відібрати йому слово. Селянин від-

повів на се: „Говорю в своїй рідній мові“. До нас, розуміється, доходять тільки відомости про поодинокі випадки переслідування Українців у Росії, яке зростає з дня на день.

Не милує російське правительство й тих, що колись виступали в обороні прав українського народу. Соціально-демократичний посол Ченхелі дістав з Єнісейська лист від засудженого посла соціально-демократичної фракції Г. Петровського, в яким він ескаржить ся на тяжкі умовини, в котрих знаходяться засуджені послы. Петровський пише, що засуджені послы не дістають належних їм діет, хоч вони й досі не виключені з числа членів Думи. Посол Петровський, вибраний на Катеринославщині, виступив, як відомо, в свій час в обороні прав українського люду, коли Родзянко мав смілість заявити в Думі, що населення Катеринославщини не знає української мови. Тисячі селян і робітників у Катеринославщині прислали Петровському подяку за його сміливий виступ в українській справі та просили його й на далі обороняти інтереси українського населення Катеринославщини.

З тих небагатьох відомостей, які ми дістаємо з України, можемо ствердити, що український нарід не заражений ані шовіністичним воєнним божевіллям Росіян, ані впливами російської реакції та дбає тільки про здоровий національний розвиток української нації. Ми бачимо, що сей розвиток не надовго можна було спинити страшним гнетом російського правительства, побільшеним безмірно війною, та що він поширюється тепер знову, передчуваючи недалекий кінець війни й реакційного російського правительства.

М. Троцький.

Що з того?

Обложили чорні хмари,
Грім струснув верхами гор...
По долині, по дуброві
Помилась рікою кров.
І покрилось сонце млою,
Потекли дощі з очий,
Стисло серце самотою,
Стало лячно, як в ночі.
Щораз гірші блискавиці
І сильнійше грім гремить...
Поховались звірі й птахи,
З переляку все дріжить...
Враз зібрались всенякі люди.
А пощо, щоб хто спитав?
Граблять, палять все і всюди,
Кажуть, що так Пан-Бі дав...
В морі мотогою пожару
З димом вверх добро летить:
Там, де плу, соха орала,
Рукопашній бій кипить.
То зібрали ся й боронять
Рідний край від ворогів,
Матір-землю кровю поять,
По приказу тих царів
Заступають ся за нами
З ласки свої для добра;
Сїють трупами, кістками, —
В крові топить ся земля!
Душі горді, ненаситні,
Їм все мало, все для них!
Самолубий неутішині,
Що-ж ви грабите дружи?

І як круки в полі кричуть, —
За указом шлють указ...
Темний моде, де-ж ти бачив
Тою ворога за час?
Божу заповідь зломим
Довгополії жерці,
Людям пекло створили
Позолочені темлі!
А щоб білий модей набити,
Крови людської сточити, —
Правлять служби по церквам,
Просять смерти ворогам!
Поле трупами покрили,
Села, міста попалили,
Плачуть жінки і дітки,
Мов на полі пташечки.
Офіцери, генерали
В жертву дикій темноті
Власні голови поклали...
Що-ж з їх тієї доброти?
Вже й могили ті забуті,
Де поховані вони,
І як плачуть, — їм не чути, —
Їхні дочка і сини.
Де-ж ті добрі ідеали,
Що живуть в людських серцях?
Чом перекою*) не стали
В дикій орсії життя?
Чи в пустині де блукають,
Злими загані лодьми,

*) Перека—перешкода. Вживається в харківській губ. та на Поліссі.

Гірко плачуть та зітхають
 Без любови та одні?
 Війте, вітри, війте, буйні,
 Вихре, рви, дери, пуляй,
 Кров zobачиш, мертві трупи,
 То без жалю заситай!
 Палахти, червоний воюю,
 Розійдись на ційм світ,
 Нехай гинуть лани пишні,
 Вся земля нехай горить!
 Лийте сльози, плачте, люде,
 Щоб аж небо враз цуло!
 Що тепер із вами буде,
 То, як світ став, не було!...
 Ви на сльози не вважайте,
 Богом мазані царі,
 Своїх дітей посилайте
 На криваві вістари!
 Як занудить в серці болість,

Що-ж до того,.. То не страж!
 Заливайте вином совість
 Та купайте ся в сльозах!
 Схаменіть ся, добрі люде,
 Пити кров вже досить вам,
 Щастя знайдемо в любови,
 Само серце каже нам.

* * *

Вже і хмари розійшли ся,
 Сонце світить, аж тремтить:
 Де погляну, подивлю ся:
 Дрібний дощик капотить... *Петро Соха.*

Від Редакції.

Автор цього вірша полонений селянин. — Українець з українсько-білоруського пограниччя на Поліссю. Вірш поданий без змін, тільки деякі прикмети північно-українського діалекту заступлені відповідно до прийнятої загально-літературної мови. Думаємо, що висловимо бажання всіх наших читачів бажаючих авторові дальших як найкращих успіхів.

З голосів російської преси з нагоди десятиліття конституції.

Більшість поступових петербурзьких дневників заявила ся в день річницї з білими листами. В „Дні“ цілі шпальти сконфісковані. Навіть „Новое Время“ констатує, що перші пункти маніфесту, які обіщували народови установленне непохитних основ горожанських вільностей, недоторканости особи, волї слова, переконань, зборів і союзів, zostали ся невиконаними. „Замість непохитних основ ми маємо адміністративну сваволю й погляди начальників“. „Русскія Вѣдомости“ принесли статью Маклакова, в якій говорить ся, що правлячі круги не тільки не святкують сеї річницї, але й демонструють проти неї повною відсутністю. „Кіевская Мысль“ пише, що „сумну картину представляє сучасний склад народнього заступництва“.

У статі „Обрахунок“ („Итоги“) читаємо в „Рѣчи“ з 30 (17) жовтня таке:

Ціле десятиліття минуло від того на все памятного дня (цензурний пропуск) й яке десятиліття!

В сім невеличкім, ледви замітнім у бігу віків протязі часу ми пережили літа блискучі й громові, були й хмарні, тяжкі, оловяні роки, але зі стану тривоги ми не виходили; ми жили серед бурь або ждали їх, жили напружено, як ніколи ще в Росії не жили.

А коли тепер оглянути ся та зробити обрахунок, то здаєть ся, що безслідно прошуміли всі бурі над нашою вітчиною (цензурний пропуск). Світ повний руху, за границями нашої вітчизни все зміняєть ся; тільки в нас, як у царстві тіней, немає перемін, старе не старієть ся, а молоде не росте. Хіба не стоїмо ми на сім самим місці, що десять або дванадцять літ тому назад перед 17 жовтня. Хіба менше опіки, підозріння та страхів, хіба більше волї для народньої творчости. Ввійшов у наше життя й запанував новий факт великої ваги: народне представництво. Одначе воно губить ся в безоднях старих привичок і перестарілих схильностей й його безпомічність тільки яркіше підкреслює, як мало змінив ся уклад нашого життя, не зважаючи на всі бурі та тривоги. Навіть велика, від віків невидана боротьба, котру веде тепер Росія, котра й не була-б можлива без всенароднього діла, навіть та боротьба начеб нічого не внесла в відносини, які зложили ся в нас від давна (цензурний пропуск).

Разом з усім рушаєть ся й Росія. Одначе, роблячи обрахунок серед стільки тяжких проб, ми зробили-б великий гріх, якби затаїли, що світ уносить ся в невідомі далі з невиданою скорістю, а ми рушаємо ся черепашиним кроком і застаємо ся з кождим днем більше позаду. Тепер менше, ніж коли небудь, маємо право забувати на те.

Сумні також виводи ювілейної статі „Русск-ого Слова“ з 30 жовтня на тему обрахунку десятиліття російської конституції.

Десять літ минуло від того знаменного дня, коли по всій Росії прокотило ся з краю до краю велике віще слово маніфесту 17-го жовтня та вложено в „обовязок правительства“ його конечне виконання:

„Дати населенню непохитні основи горожанської волї на основах дійсної нетикальности особи, свободи совісти, слова, зборів і союзів“.

Десять літ!

А тимчасом ті незабуті для кожного російського горожанина слова звучать досі не стільки як голос минулого, скільки як вабливий, захований десь у мрячних перспективах будуччини німий клич й обіт. Й ось уже десять літ стоїмо ми перед сим хронічним великим „напередодні“ та деколи нам зачинає здавати тя, що за тих довгих десять літ не час ішов уперед, а ми віддаляли ся назад і в глибину минулого — від історичної границі 17-го жовтня. Й якимсь маревом, прегарним, одначе нездійсненим видають ся нам в атмосфері пережитого ті назабуті биті слова, які для багатьох, а головно для тих, до котрих звернено їх безпосередньо, стали ся „забутими словами“.

Й по неволі пригадують ся нам тут слова поета иншої так само великої історичної доби, сказані при таких самих умовах у великій горожанській журі:

Благодатное время надежд!

Да! Прошедшим и ты уже стало!

К удовольствию диких невѣжд

Ты обѣтов своих не сдержало.

У свідомости „диких сльпаків“ 17-го жовтня не перестає досі оцінювати ся, розумієть ся, як нещаслива „помилка“, як катастрофа, а 1905 р. — як рік навали злих сил, як вислід дурноти властей. Одначе той самий історичний день полишив нам й инший документ — політичне завіщання 17-го жовтня, де події бурної доби, на котру ми можемо тепер оглядати ся „без гніву та пристрасти“, освітлені з документальною історичною правдою.

Далі наводить часопись слова меморіялу гр. Вітте й продовжує;

Так писав гр. С. Вітте в всеїдданійшій своїм маніфесті, затвердженім з найвишого боку й опублікованім рівночасно з маніфестом 17-го жовтня.

Одначе хвиля народнього руху, корінне котрого лежало, як признав гр. Вітте, глибоко в „існуючій ладі“, збігла вже давно, уносячи з собою безчисленні жертви, а „непохитні основи“ дійсних „горожанських свобод“ чекають ще своєї черги, щоби стати дійсно „дійсними“.

Й ніколи може за все минуле десятиліття ся „нарушена рівновага між ідейними змаганнями російської суспільности думки та зверхніми формами її життя“ не давала себе відчувати так болючо, як саме в наш великі дні жнива.

Вірені в свою пору питання нашого внутрішнього життя ожилі з новою силою в заді нашого боевого фронту та ще раз відкрили давні рани. Знову, як десять літ назад і з такою самою силою, хоч при зовсім инших умовах і суспільних настроях, виявила ся вся та сама „нарушена“, але невідновлена рівновага.

І замість „щирости та простоти намірів“ в установленню таких конечних тепер єдности й довіря межі властями та добромисною біль-

лістю російської суспільності ми знову видимо все ту саму Росію в давнім „положенню“ й таке саме відношення до „ідейних змагань“ об'єднаного краю.

Ми чули всі, з якою однодушністю висловила свій погляд міська та сільська, промислова й робітничка Росія про ті шляхи, якими великий край може вийти з честю в великій боротьбі.

І сей „голос землі“ прогомів не в западі розбурханих пристрастей і політичної боротьби „всіх проти всіх“, як було „тоді“, а почув ся з рядів ділової Росії, — Росії, зєдиної довкруги своєї царської армії, Росії, що відложила на бік свої внутрішні порахунки.

Але в відповідь на сей голос не почув край признання його „ідейних змагань“, а „нарушену рівновагу“ відчуло ся ще гострійше.

І як десять літ тому назад, так і тепер ми знову стоїмо перед зачиненими дверми та дурно ждемо тої хвили, коли „на рівні ідеї, яка одушевляє добромисну більшість суспільності, будуть поставлені також зверхні форми російського життя“ та власть перестане бачити змен-

шене свого „престіжу“ в признанні справедливих домагань „російської громадської думки“.

Й тільки тоді, коли „непохитні основи горожанської волі“ стануть ся дійсним добром російського народу, — день 17-го жовтня зробить ся для нас днем національного свята й історичних згадок.

А до того часу він лишить ся днем будучини.

Висновки поступової преси можна схарактеризувати словами одної з них:

„Тепер, коли над Європою скаженіє страшна буря, коли кожний непевний ступінь може причинити ся до фатальних наслідків, яких і не направиш, коли справа розходить ся про мільони людських істновань і мільярди народніх засобів, тепер бюрократія вважає можливим управляти без контролі народнього заступництва; тепер міністер зважив ся назвати добаганкою домаганне швидшого скликання Думи, хоч ще недавно довели ся призначити найвищу слідчу комісію для розгляду надужить“.

Галицькі „емігранти“ в Росії

(Кінець).

Щойно по всіх тих спробах і невдачах, коли вже зрештою було записно, отямили ся центральні влади під примусом Думи. В Думі відбула ся з кінцем липня ст. ст. нарада над проектом у справі втікачів, а 30 липня на засіданню представників законодатних тіл, відповідних властей і суспільних діячів обговорено в міністерстві внутрішніх справ під проводом тов. мін. Н. Плеве „Положеніє о мѣрахъ къ обезпеченію участи бѣженцевъ“, вироблене міністерством на основі бажань, висловлених Думою. Сам міністер кн. Н. Щербатов мусів признати в своїй „Объяснительной запискѣ“ („Русск. Слово“ з 8 серпня, ч. 182), що втікачі терплять недостаток, голод і т. д. Сей проект внесено потім у Думу й він уже ухвалений.

У нїм до „евакуованих“ зачислено також Поляків, що прийшли до Росії в часі війни, а виключено німецьких кольтоністів і групу людности, видалену з воєнної області „вслѣдствіє ихъ неблагонадежности“; тим не даєть ся ніяких пільг. Справою втікачів завідує окреме до радче тіло при міністерстві внутрішніх справ, зложено з міністра вн. справ, 5 членів Думи, 5 членів Гос. Совѣта, представників Червоного Хреста, Татяїнського комітету, Центр. Обивательського комітету Польського Королівства, Всерос. Союзів міст і земств, властей, головного начальника санітарного й евакуаційного відділів і головноуповноважених („Нов. Время“ з 31. VII; „Русское Слово“, 176). Для ведення справ зорганізовано в міністерстві вн. справ окремих департамент (його веде гр. Тишкевич), визначено повномочників і призначено до помочи земства та горожанські комітети („Кієв. Мысль“ з 2. VIII, ч. 212). На перші видатки асигновано 25 міль. рублів.*

Одначе ся ціла організація прийшла так пізно, що галицькими втікачами займали ся головно горожанські комітети: Татяїнський, „Великобританія Польшѣ и Галиціи“, „Общество по оказанію помочи населенію юга Россіи“, „Комитетъ по призрѣнію бѣженцевъ“, „Галицко-русскаго Общества“ та комітети жидівський і польський.

Комітет кн. Татяни Миколаївної рішив відкрити інформаційне бюро на двірці з 6 урядниками для безплатних інформацій і відкрити окреме бюро для підпомог і концентрації роботи. Комітет заложив на стації Київ-товаровий харчівню, де подає гарячий харч й інші продукти. Від 1 до 5 серпня роздано тут втікачам 77 пудів хліба, 1950 бубликів, 1750 булок, 14 ведер молока, 10 пудів сала, 4 пуди цукру й т. д. На стації усталено 7 вагонів і тут уміщено між иншим шпиталь, амбулаторію, аптику, кухню й буфет. На услуги втікачів стоїть 2 лікарів і 4 фельчерів. Татяїнський комітет дав крім того засоби на удержанне Ставропигійської та Св.-Володимирської буре і жіночого пансіону

* Наслідком того вже й утворено бюро для втікачів у Київї на стації Київ-товаровий, під управою урядника Дегтерьова з 3 помічниками („Кієв. Мысль“ з 6-19. VIII, ч. 216). На жаль аж з кінцем серпня!

зі Львова (2.000 р. дав преосв. Никодим, а 1.000 комітет помочи втікачам) та часто запомагав інші комітети грїшми („Кієв. Мысль“ з 6. VIII, ч. 216, з 28. V, ч. 146; „Кієвл.“ з 27. V, ч. 143).

Комітет „Великобританія Польшѣ и Галиціи“ розвинув доволі широку діяльність, зокрема для Жидів. Для втікачів християн із Галичини відкрив дня 9 липня ст. ст. кухню в школі ім. Терещенка при вул. Велика Підвальна, ч. 12. Її посвячення доконав о. А. Лобачевський разом з бучков. свящ. о. Велигорським і Василевичем („Кієвлянинъ“ з 10. VII, ч. 187).

Значну поміч давав втікачам спершу „Комітет помочи для втікачів“ при київськїм відділі „Галицко-русскаго Общества“ під управою голови Н. Стороженка, займаючи ся зокрема приміщенням Галичан. На ту ціль давали між иншим гроші Татяїнський комітет — сама вел. кн. Татяна Миколаївна передала більший дарунок у грошах через полк. Н. Фермора („Кієвл.“ з 30. VII, ч. 209), — а головна управа рільництва асигнувала 10.000 рублів для Галичан на руки „Гал.-русс. Общества“ („Кієв. Мысль“, ч. 203). В найновіших часах д-рови Дудикевичеви вдало ся дістати на галицьких втікачів 300.000 руб. з міністерства внутрішніх справ („Кієвл.“ з 10 вер., ч. 249).

Головна діяльність комітету обертала ся коло приміщення й прохарчовання втікачів. До 16 червня ст. ст. містили ся вони в цлових маґазинах. Потім, коли будинку треба було для „Черв. Хреста“, евакуовано їх з посіпхом у Контрактовий дїм. У цловім маґазині приміщено за час від 5 мая до 16 червня коло 12.000 втікачів, на 3 поверхах і на просторі коло 900 кв. сяжнів. За той час видано їм 41.729 порцій харчу, що складав ся з чорного й білого житнього хліба або колача (не менш 1 ф. на особу), сала й цукру. Роздавало ся також гарячу зупу, чай і молоко для дітей. Видатки на втікачів без вчислення розходів на харч, дрова, воду, дезінфекцію й ин. дійшли до суми 6.375 руб. 25 коп. Цілою сею роботою займали ся Г. Свитальський і Р. Київський, А. Ключников, Б. Квятковський, Е. Мороз, І. Римкевич, М. Кметикова, В. Оникіна й Е. Шахова („Кієвл.“ з 3. VII, ч. 180).

У Київї заснували Українці „Товариство несення помочи населенію України, котре потерпіло від війни“,* що запомагає цілу Україну (губернії бесарабську, волинську, катеринославську, київську, подільську, таврійську без Яяти й Севастополя, херсонську без Миколаїва, чернігівську, холмську) та розтягнуло свою опіку й над Галичанами та Буковинцями. Товариство, головою якого є В. Ігнатович, заст. голови Д. Дорошенко, В. Леонтович, касієром А. Сподарець, секр. А. Волошинович, чл. вид. С. Подгорський,

* Ближше див. „Вістник“, ч. 29—30; „Кієв. Мысль“ з 30. VI, ч. 179, з 23. VII, ч. 203 і з 3. VIII, ч. 213.

заложило окремий „дім“ для Галичан, що в 30 кімнатах може помістити 180—200 осіб. Його удержання стоїть місячно 2.000 рублів. Комітет дає далі харч закладникам, розділює біле й дає заповоги, вкінці удержує окреме бюро (Велика Підвальна, ч. 36, кв. 12) та дежурить на двірцях, аби давати втікачам пораду та харч.

Рухливі були також комітети польський і жидівський. Поляки вдержували з дозволу адміністрації дім для закладників при поліційних комісаріятах, т. зв. „polski aresztowy dom“, в яким, здається, є й Українці, бо в польських кореспонденціях згадується і „ksiądz unicki“ („Dziennik Warszawski“, „Kuryer Lwowski“, ч. 278). Давали також заповоги, а по „Кієвлянині“ з 23 липня (ч. 200) проф. Грабський займав ся організацією помічі галицьким утікачам-Полякам, що поселили ся в волинській і київській губернії. Велику поміч давало бюро „Towarzystwa Pomocy“. У вересні заснував ся окремий комітет помічі для польських емігрантів з Галичини, який зараз приступив до зіставлення конечних дат. До того диви ще й статю: Поміч б'єженцям-Полякам („Кієв. Мисль“ з 15. VII, ч. 194).

Крім того є в Києві й менші бюро та комітети для галицьких утікачів. Так напр. у „Нов. Времени“ з 11-23 липня, ч. 14128, просить ся біле й одіж для Галичан слати до Києва на адреси: Княжна Живахова (Бибиковськ. бульв. 14) і Надежда Данилова (Підвальна 12, столова для Галичан).

„Товариство помічі жінкам“ зайняло ся втікачками. Київський відділ товариства, що передтим був виробив плян роботи між Галичанками й дітьми в Галичині, рішив наслідком зміни обставин давати поміч утікачам у Києві та вибрав для того на зборах окрему комісію (м. ин. Л. Яновська, Л. Добру, М. Костецьку й Н. Дорошенкову). Заходом товариства відкрито заховонку на 150—180 осіб споміж інтелігенції при вул. Столипінській; порішено також відкрити швальню, вязальню та шевський відділ і посередничити в вишукуванні зарібків („Кієв. Мисль“ з 10. VIII, 1915, ч. 220).

Часописи взяли знову на себе справу розшукувати загублених у часі їзди. Усі майже російські часописи переповнені запитами та прошеннями. Свящ. Дяків оголошує, що може дати інформації про втікачів з села Заболотовець й інших сіл жидівського пов. „львівської губернії (!)“ („Кієвлянин“ з 22. VIII, ч. 230).

У Москві заснувало ся українське товариство помічі втікачам „Московское Общество помощи населению южных губерний России, пострадавшему от войны“, заходом артистів імпр. театрів І. Алчевського й Ф. Павловського, опер. артистки Н. Кошіч, присяжних повірених Ф. Рахінського та З. Моргуліса й Е. Козинцева. Товариство хоче підпомагати втікачів у часі їх подорожі й у тих містах центральної Росії, де найдуть пристановище. Загальні збори товариства відбули ся дня 18 вересня (1 жовтня) с. р.

Подібні комітети потворили ся подекуди й на провінції. В Одесі веде його земська управа („Кієв. Мисль“, ч. 205), в Катеринославі розвинув незначну діяльність „Галицький комітет“. Катеринославська „Просвіта“ відкрила окремий комітет для помічі людности Галичини й зачала в марті діяльність, коли прибуло значне число втікачів із Галичини й Буковини („Укр. Жизнь“ 1915, No. 3—4, стор. 149). У Харкові заснував ся по ініціативі архієп. Антонія „Прикарпатський комітет“ по оказанію нравственной и матер. помощи русскому населению Галиции, Буковины и Угорской Руси“ („Кієвл.“ з 30 мая, ч. 146), який дає приміщення галицькій інтелігенції в духовній семінарії та шукає для неї роботи й грошей (Бирж. Вѣдом.“ з 13 липня, ч. 189). Як подають „Харковскія Вѣдомости“, прибуло до Харкова з кінцем липня знов 195 осіб, переважно адвокатів, православних й уніяцьких священиків, учителів, учеників й ин. так, що в самій дух. семінарії містять ся коло 250 інтелігентів.

В останніх часах пороблено заходи коло сцентралізованія роботи всіх тих комітетів. 29 липня відбула ся нарада під проводом А. Ржепецького й тут ухвалено заснувати харчівню, де будуть представники московської, поль-

ської й жидівської організації та просити Татянінський комітет 36.000 рубл. для польського, 12.000 для жидівського й 6.000 для московського комітету, 26.000 рубл. на харчівню, 3.000 на медичну поміч і 10.000 на удержання дому для втікачів при Львівській ул. („К. Мисль“ з 30. VII, ч. 209).

4 серпня вироблено під предсід. князя Урусова кінцевий плян „Кієвлянин“ з 5. VIII, ч. 123). З кінцем серпня ст. ст. наступила вкінці сполука Союзів земського й міського для помічі втікачам („Русское Слово“ ч. 193 з 22 серпня).

Татянінський комітет згодив ся фінансувати всі підприємства та вислав полк. Н. Фермора, щоб познайомив ся з справою галицьких утікачів, який в інтервю з співробітником „Кієвлянина“, Ф. Пуже („Поміч пострадавшим от войны“, К. з 30. VII, ч. 207), заповів збудованне на київським передмістю окремої стації, зложеної з 6 бараків по 500 душ і 2 бараків на харчівню, кухню, шпиталь й амбуляторію, одноразовим коштом 120.000 рубл. і що місячним на удержання 3.000 утікачів у квоті 54.000 руб. При сій нагоді заявив Фермор, що Київ буде відтепер тільки переходовим пунктом, а гал. утікачів примістять ся в Хвастові де будується вже теплі бараки. Тепер рахується в Києві 4½ тисячі Галичан, між ними коло 1.000 чорноробів, докладніше по обчисленнях поліції з дня 10 серпня 4602 душ, (1840 мушин, 1491 жінок і 1271 дітей). Загалом же було галицьких утікачів у Києві та в київській губ. 8744 осіб, між ними 3569 мушин, 2489 жінок і 2686 дітей („Прик. Русь“ з 19 серпня, ч. 1703). На засіданні Татянінського комітету з 18 серпня сконстатовано великий вплив утікачів з заразливими недугами й тому постановлено зміцнити санітарний надзир у Хвастові й Коростені. Запроктовано далі шпиталь, приют для дівчат і постановлено просити дальших 200.000 рублів. Прийнято до відома, що міністерство торгівлі приділило інж. Добровольського для набору робітників до донських фабрик.

Велика була трудність з приміщенням і виживленням інтелігенції, між якою крім закладників, арештованих й евакуованих було багато москвофілів, що мали претенсії до кращого трактовання. Їх приміщували по монастирях і по приватних квартирах; „на тяжку роботу їх годі посилати“, заявив сам д. Фермор. Заходом київського відділу „Гал.-русск. Общества“ удержується ся для них 15 квартир, в яких з початком червня („К. Мисль“ з 7. VI, ч. 156) пробувало коло 1400 інтелігентів,* а з початком серпня мало що не півтретя тисячі, а то в софійській дух. школі 300 д., в подільській дух. шк. 300 д., при Іриненській ул. ч. 6. 250 д., при Жилианській ул. ч. 36. 250 д., при Золотоворотській ул. ч. 3. 200 д., при Кирилівській ул. ч. 31. 250 д., при Столипінській ул. ч. 32. 100 д., при Почаївській ул. 100 д., при В. Бульварі 100 д., при Фундуклевській ул. ч. 31. 100 д., при Хоревій ул. ч. 43. 100 д., ч. 36. 60 д., при Нестеровській ул. 60 д., при Тимофіївській ул. ч. 14. 50 д. і Жилианській ул. ч. 38. 100 душ. („К. Мисль“ з 4. VIII, ч. 214). Однак Київ не показав ся гостинним для Галичан й їх зачали скоро виселювати з міста й околиці. Так напр. вислано в половині червня дві партії інтелігентів по приказу київського начальника військ у перемську губ. (90 осіб) („Кієв. Мисль“ з 22. VI, ч. 171); з кінцем липня рішено знову на приказ начальника штабу київ. округу виселити в полтавську губ. галицьких інтелігентів, приміщених у київ. софійській шк. („Кієвл.“ з 24. VII, ч. 201; „Русск. Слово“ з 25. VII, ч. 171), а вже передтим вислано більший відділ до Харкова.

Великі труднощі були загалом з прожитком. По часописях повно анонсів за зарібками, усі комітети засипані прошеннями помічі. В „Р'ьчи“ з 4 липня, ч. 181 оголошує петербурзький комітет всерос. міського союзу прошенне, внесенне галицькими втікачами, між якими є 23 сестри милосердя, 15 санітарів, 75 конторщиків і т. д. Предсідатель шкільного комітету при „Гал.-русск. Общ.“ в Петербурзі,

* В дух. учит. семінарії коло 280, в Межигірськ. Троїцьк. і Видубицьк. монастирі коло 330.

І. Ніканоров, просить публично („Н. Время“ з 7. VI, „Дайте роботу“) роботи для Галичан, що покінчили курси М. Лохвицької—Скалон і вказує на те, що між ними багато придатних до канцелярської роботи, багато пише на машині, рисує, моделює, різбить, багато розуміє ся на бджільництві та садівництві й т. д. Народні вчителі на Волині, для яких треба було в Житомері заложити бурсу, просять також роботи й епарх. шкіл. начальство рішає їм дати місця в „фундушових школах, де вчителі побирають 12—15 руб. на місяць (див. В. Виль: Учителя Галичане и „фундушовыя школы“, Рѣчь з 24. VII, ч. 201).

Усі ті труднощі та шикани викликали між Галичанами велике невдоволення так, що вже в половині мая багато інтелігентів хотіло вертати домів і запитувало влади, коли можна буде вертати („Кієвл.“ з 15. V). Не змогли нічого інтервенції в Києві так, що др. Дудикевич (з о. Костецьким, Л. Алексевичем, Ю. Яворським і Г. Мальцем) мусів шукати помочи в міністерстві внутрішніх справ, найвищої команді та в головній команді армії півд. зах. фронту („К. Мысль“ з 17 липня, ч. 196).

Були також труднощі з шкільною справою, бо прибуло багато школярів і студентів, між иншим московських бурси та приюти. Спершу дозволено тільки на приватні курси кацапам і Полякам. Для буряків Ставропії та Владимірського Інститута, що проживали в Троїцькій і Видубицькій монастирі, відкрито курси в Звіринській міській школі (ч. 61). Курси ділять ся на 3 групи. Молодша, підготовна група вчить ся в церковній школі Видубицького монастиря, середня й старша в Звіринській школі; під управою директора С. Сороки й учит. Сорокіної викладає ся тут „русскій языкъ и словесность“, російська історія й географія, роблять ся прогульки і т. д. Надзір веде інспектор В. Евсев. Рівночасно зачала ся організація середньої школи. Всіх учеників розділено на 3 групи по 40 осіб й А. Маморський й І. Васілевський учать тут також під надзором інсп. Н. Беліхова рос. мови, літератури, географії й історії („Кієвлянин“ з 5 червня 1915, ч. 152).

За починком преде. „Гал.-рус. Общ.“ Стороженка, що скликав був нараду професорів в Александрівській гімназії для зложення курсів загальної освіти для дітей утікачів („К. Мысль“ з 28. V, ч. 146), відкрито такі курси для „руської“ молодіжи („Н. Время“ з 7. VI). Відкрито також 4 приюти для дітей і курси для Поляків. Вкінці прийшло на чергу й міністерство просвіти та постановило заложити для гал. утікачів окремі гімназії в центр. рос. губерніях („К. Мысль“ з 30. VII, ч. 209), а також потворити для них окремі паралельки. Житомирські шкільні влади постановили за тим приймати втікачів до гімназій на відповідальність родичів („Рус. Вѣдомости“, ч. 176). Що до університетських студій признало міністерство деякі полекші для Славян, що покінчили середні школи в Польщі, Австрії й балканських державах, увільнюючи їх від вступних іспитів з російської мови, географії й історії („Н. Время“ з 7. VIII, ч. 14142).

З селянами не робили собі влади ніякого пардону. Їх просто змушувано йти на зарібки, а що при тім діяли ся страшні нелюдські надужиття, знаємо з листу арх. Евлогія та з численних кореспонденцій. На стаціях підприємці оглядали селян немов який товар, вибирали собі найздоровіших і забирали з собою майже без угоди, за безп'я, не лишаючи навіть адреси родині. „Dziennik Kijowski“ з 6 (19) мая (ч. 123) доносить напр., що пани предкладали емігрантам по три рублі на місяць і що по довгих трудах того дня прийшло до 100 умов з винагородою по 15 рублів місячно для дорослих. Багато селян розміщено по сільських заводах за посередництвом рільних товариств й окремих бюр. Київське „Сельс.-хаз. Общество“ постановило ще в марті наймати галицьких робітників („Кієвл.“ з 5. III, ч. 64) та на загальних зборах товариства дня 13 марта був навіть окремих пункт „про ужитте до рільних робіт гал. утікачів“ („Dzien. Kij.“, ч. 68). Туди селяне йшли ще з ре-зигнацією („Н. Время“ з 7. VI, „К. Мысль“ з 28. V, ч. 146, „Голосъ Москвы“ з 30. V, ч. 123, „Южный Край“ з 30. V,

ч. 1273), хоч не всюди робили охочо. На них були дене-куди нарікання й їх „Кієвлянин“ (В. Л.: Какъ работают Галичане“, ч. 146 з 30. V) бере в оборону та наводить го-лоси тих, що не можуть Галичан нахвалити ся за їх робо-ту (напр. у Дорницькій заводі). Серед них трапляють ся прегарні садівники, столярі й монтери; Бойки, Лемки, а зокрема Гуцули прегарно обходять ся з худобою й находять у сій роботі правдиве вдоволення. В „Кієвлянин“ (з 19. VIII 1915, ч. 227) забрала далі голос задля авторитетного імени донька Івана Наумовича, Феона Габла („Галичане-лѣнты. Письмо въ редакцію“) та супроти киненого в лице галицького народу обжаловання „въ лѣни и туеядствѣ“ старала ся оборонити хоч у часті, „наскільки то можливе“, галицьких утікачів і кликала галицьких інтелігентів і приятелів Га-личини, щоби при помочи „Русск. Нар. Совѣта“ зібрали звістки з місць, де працюють Галичане, й успокоїли гро-мадську думку щодо нещасних утікачів, що прийшли не на зарібки, зі здоровими руками та здоровою головою, а з конечности, хорі душою та змучені тілом (Про труд-ність у розміщуванні втікачів див. ще В. Подбельський: Кооперативы и расселение бѣженцевъ, „Русское Слово“ з 19 серпня, ч. 190).

Трудніше було вже з фаховими майстрами, але їх, так, як і багато инших, висилано примусово до фабрик, де вони всупереч міжнароднім правам мусіли робити в ко-ристь свого ворога. Зараз у 5 перших днях побуту вислано 4.000 Галичан до надволзьких губерній, а 2.400 до кате-ринославської губ. на роботи в донських копальнях („К. Мысль“ з 29. VII, ч. 178). По „Кієвлянин“ (з 3. VII, ч. 180) багато гал. утікачів „виїхало“ на роботи до донських копа-лень угля, де недостача робітників. Висилкою займало ся посередниче робітниче бюро в Вильні, що вдержувало тут зараз від початку окремого агента, й дир. Стороженко. Як подали „Бирж. Вѣдомости“ з 25 червня, ч. 1425 („Судьба Галичанъ-бѣженцевъ“) сям способом вислано декілька тисяч людей. Галицьких утікачів вислано на Сибір, на уральські заводи, в донецкий басейн, на залізничі роботи коло лінії Армавір-Туапсе.

Деякі партії виправлено до криворізьких залізних рудників і де металургічних заводів катеринославської губ. („Кієвл.“ з 3. VIII, ч. 180). 500 осіб „призначено“ до робіт при військовім млині („Кієвл.“ з 8. VII, ч. 185), а майже рівночасно „виписала“ управа полудневих залізниць у Хар-ків з Житомира 1000 Галичан-утікачів, що будуть розділені до робіт на лініях полудневих залізниць („К. Мысль“ з 14. VII, ч. 193). За посвідкою „Гал.-русск. Общества“ (!) дозволено брати селян до робіт при залізницях, до чищення перонів, ладовання і т. д. („К. Мысль“ з 11. VIII, ч. 221). „Упорсвующу“ решту втікачів влади вислали безпардонно за Волгу та на Сибір. Так напр. з кінцем червня вислано в сибірські губернії залізницею 1.4000 Галичан („К. М.“ з 27. VI, ч. 176).

Не вважаючи на те, значна частина селян не давала ся налякати й коли стратила надію скоро вернути домів, зачала впоминати ся землі на Волині й Сибірі. „Волинське“ пи-танне зараз порішено негативно, „сибірське“ питання вва-жали влади можливим до рішення з огляду на недостачу робучих сил на Сибірі (див. „Война и переселение въ Сибирѣ“. „Утро Россіи“ з 16. VII, ч. 194). Справу наділення Га-личан сибірськими державними землями обговорювали в міністерстві хліборобства й А. Кривошеїн поставив у Совіті міністрів внесенне, щоб такі землі роздавано селянам пра-вославної віри з Галичини, коли приймуть російське під-данство, а що по припису перед прийняттям рос. горожан-ства треба бути 5 літ у Росії, щоби приймати їх зараз у рос. підданство („Рѣчь“ з 20. VII, ч. 167). Сі полекші треба признати передусім тим утікачам, що з приходом австрій-ських військ у їх села мусіли втікати, побоюючись переслі-дувань „за вѣрность православию и русской народности“ („Утро Россіи“ з 20. VI, ч. 168). Законопроект Кривошеїна, на який згодив ся й міністер внутр. справ, прийнятий Со-вітом міністрів, дістав царську санкцію („Н. Время“ з 22.

VII, ч. 14139) й його вже оголосили київський, подільський і волинський губернатори. („Русск. Вѣдомости“ з 31. VII, ч. 176).

Однак можна дуже сумнівати ся, чи сей закон матиме які практичні наслідки, бо власти, які з початком війни намовляли всілякими способами приймати рос. підданство, зачали потім робити труднощі*), а вкінці, коли зачали ся відомі невдачі й треба було журити ся своїми власними підданими, рішили ся до кінця війни не приймати нікого в рос. підданство, хто походить з ворожих країв, навіть Галичан („Къ приему въ русское подданство“: „Утро Росіи“ з 10. VII, ч. 188).

Зрештою й між утікачами не багато мусіло бути охочих до переселення на Сибір. Коли по оголошенню відповідного закону, місцеві власти покінчили розпити між Галичанами-втікачами в київській губернії, чи схочуть перенести ся на Сибір, то вияснило ся урядово, що проєкт переселення на Сибір „среди Галичанъ успѣха не имѣетъ“. („Биржевыя Вѣдомости“ з 13 серпня, ч. 15023: „Переселеніе Галичанъ въ Сибирь“).

Як бачимо, російські власти не могли собі дати ради з своєю власною дитиною. Австрії не ослабили, замість користи здобули собі проклони та ненависть селян, що прозріли й отверзели останки московіляської інтелігенції, та дістали накінець на свою голову великий тягар у числі яких 250.000 знищених істновань.

Російські власти побачили, що так дальше йти не може та зачали скоро поворотну евакуацію до „варварської“ Австрії. Наперед зачало ся виселюванне Жидів, які з мілітарних причин не були пожадані. На нараді в Києві 4/8,

*) 21 лютого на раді міністрів прийнято в рос. підданство — як доіс „Dzien. Kij.“ (ч. 55) — 55 австрійських горожан за стараннем петербурзького чеського товариства, 288 по рапорті начальника Одеси, а крім того 7 австр., 16 німецьких й 1 турецького підданого. В липні записано в Києві 22 австрійських і німецьких підданих, переважно Поляків, що проживали в Росії перед війною („К. Мысль“ з 9. VII, ч. 188).

Німецька преса про українську справу.

В празькій часописи „Bohemia“ появилася дня 14 марта стаття проф. Івана Пулюя п. з. „Українська державна ідея“. Автор подає на вступі цікаві спомини про погляди Куліша на значінне України для російської імперії й на її будучність тай обговорює далі брошуру Дм. Донцова.

Часопись „Temesvárer Zeitung“ з дня 19 лютого помістила статтю п. з. „Народи, що надіють ся“. Автор каже, що війна вивела на світову арену багато народів, які перше були вже майже вичеркнені з історії, та вказує тут саме на український нарід. Далі подає він короткий огляд минувшини українського народу та представляє його теперішні змагання. „В сих днях світової війни — пише він — Україна зголошуєть ся до слова. Заснував ся „Союз визволення України“ з осідком — у Відні“. Стаття кінчить ся заміткою про діяльність „Союза“.

Часопись „Pester Lloyd“ з дня 19 квітня займаєть ся в передовиці питанням про причини, які спонукали Росію до воєнного виступу проти Австрії, та стверджує на основі цитат з „Ново-го Времен-и“, що головною причиною російсько-австрійського конфлікту є змагання Росії знищити український рух й його вогнища в Австрії.

Берлінська часопись „Der Tag“ приносить у числі з дня 29 мая передовицю пера члена палати панів д-ра Й. Райнке п. з. „Англійсько-російська приязнь й українське питання“. Автор виказує, що Англія вже в теперішній війні змагає потайно ослабити свою союзницю Росію, та підносить, що в сій потайній війні велику прислугу можуть їй віддати російські „інородці“, між ними на першій місці український нарід. Тут подає він відомости про Україну, її природні багатства й боротьбу українського народу з російським царатом. Представляючи теперішні вільні змагання нашого народу, автор зупиняєть

де був присутній і князь Урусов, рішено їх відіслати до Тернополя й поручити виконанне справи тернопільському губернаторови, кн. Чарторижському („К. Мысль“ з 5. VIII, ч. 219, також з 3. VII, ч. 182). Такий самий указ вийшов щодо всіх Жидів-Галичан, оскільки не вислано їх уже на Сибір („Кієвлянинъ“ з 5 серпня 1915, ч. 213, „Kuryer Polski Wied.“, ч. 274 за „Vossische Zeitung“) й його в часті виконано так, що австр. війська стрічали вже жидівських утікачів у Золочеві та деінде в часі нової подільської офензиви. „Кієвская мысль“ доносила, що 22 й 23 серпня виправлено до Галичини 37 вагонів Жидів-Галичан та що 24 серпня постановлено вислати дальше 132 австрійських Жидів до Тернополя („К. М.“ з 24 серпня 1915, ч. 234).

Російські власти хотіли-б позбути ся й невідгих для себе галицьких селян і мали оголосити подібний приказ поворотної евакуації, що й до Жидів, („Naprzd“ з 1. IX, ч. 318) так, що австр. війська, які йдуть наперед, готові натрапити незадовго на галицьких засланиців. Уже й тепер зачинають вертати домів цілі громади селян, яких Москалі тижнями гнали перед собою, а потім лишили на поталу долі. Так напр. 5 вересня переїхали через Львів десятки селянських фір (переважно німецьких кольтоністів з підльвівських громад і з Самбірщини), яких освободили австрійські війська („Kurier Lwowski“ з 6. IX, ч. 297). Се виглядає можливе, бо сама Дума висловила ся на тайнім засіданню 14 серпня проти самовільного примусового виселювання людности („Die Räumung der russischen Westgebiete“ в „Frankfurter Zeitung“ з 12. IX, ч. 253), однак не здійснило ся, бо крім незначних виімків евакуовану людність таки затримано в Росії.

Їх лихо ще не скінчене й коли війна скінчить ся, багато з них не верне вже до своїх опущених хат, а спочине в чужій землиці. „Освободжуванне“ української землі московськими наїздниками полишить ся на довгі покоління в нашій памяті.

Др. З. Кузеля.

ся довше над діяльністю „Союза визволення України“. Про значінне України для Росії висловлюєть ся автор так: „Напевно не можна-б поцілити російської держави в болучіше місце; Україна становить її найвразливішу сторону“.

В віденській часописи „Die Zeit“ помістив відомий німецький політик, посол Ернст Бассерман, п. з. „Мої воєнні пригоди“ свої вражіння з воєнного терену. Обговорюючи цілі російської інвазії в Галичині, підносить він також, що найважнішою цілю Росії в сій війні є „завдати смертельний удар українству“. „В українським руху лежить один з найслабших пунктів російської політики... Як що вдасть ся щораз живішому українському народньому рухови сотворити українську державу, яка втиснула ся-б поміж Росію й Захід і виперла Росію знад берегів Чорного моря, та відірвати сї найбагатші й найурожайніші части російської держави, а нашим військам удасть ся увільнити Польшу зпід російського пановання, тоді сотворить ся мур, який оборонить Захід перед російським заливом, тоді буде запоручений і нашим австро-угорським приятелям здоровіший і сильніший розвій, а обличче Росії звернесть ся на схід“.

У мартовім зошиті місячника „Stimmen der Zeit“ (Фрайбург) появилася широка стаття Якова Оверманса п. з. „Пробудженне України“. Автор дає подрібний, гарно написаний огляд історії українського народу та його національного відродження. Визначна гамбургська часопись „Namburger Echo“ подала дня 30 мая статтю Гайнріха Шумана п. з. „Російське державне питання“. На вступі згадує автор про проклямації Николая Николаевича до народів Австрії та вказує на те, що один славянський нарід — Українці — мав уже раз нагоду переконати ся, що значать

обіцянки Росії. „Коли перший раз в історії доконувала ся унія славянських народів — Великоросів й Українців, тоді ніхто инший, як тільки сам Кромвель остерігав українську республіку дуже серйозно перед унією з царем... Історія признала слушність за Кромвелем, Українці втратили свою самостійність“. Однак український рух віджив наново та став для Росії найважливішим питанням її внутрішньої політики. Далі слідує короткий огляд української історії й положення нашого народу в Росії. Переходячи до сучасних подій, автор виказує основно, що причиною війни є для Росії змагання знищити українство. Автор представляє діяльність „Союзу визволення України“ та зазначає, що полагожденне українського питання стає питанням світового мира.

Віденська „Deutsche Presse“ з дня 1 червня обговорює в статі п. з. „Болі російської держави націй“ безпощадне здавлення цілого українського життя в Росії в часі теперішньої війни. Часопись „Die Drau“ (Осєк в Славонії) перенесла в числах з дня 9 й 10 червня дві статі посла Євгена Левицького п. з. „Боротьба за Галичину“. Автор виказує змагання Росії загарбати Галичину та подає огляд історії Галичини, яким збиває російську теорію, буді-м-то вона була „старим русским краєм“. Часопись „Bulgarische Handelszeitung“ (Софія) з дня 22 мая подає в статі п. з. „Відчит парламентарного посла д-ра Євгена Левицького в Мюнхені“ широкий зміст відомого відчиту нашого політика про українську справу.

З нагоди відбиття Львова помістила берлінська часопись „Berliner Börsen Courier“ дня 27 червня статю п. з. „Україна“. Статя починає ся піднесенням того, що з відзисканням Львова виратовано з російської неволі осередок культурного життя славянського народу, який приязно відносить ся до Німців. Далі йде огляд історії українського народу та змагань Росії знищити небезпечно для її могутності українське самостійне життя. Сим змаганням поясняє статя російську інвазію в Галичині та переслідування українського населення. Відбиття Львова є отже для Росії не тільки мілітарною втратою, а для центральних держав також не тільки мілітарною побідою. — З нагоди побідного походу союзних військ у східній Галичині помістила берлінська часопись „Tägliche Rundschau“ д. 10 червня статю п. з. „До українського питання“, яка підносить з натиском, що разом з відзисканням українських територій Галичини повстає для Австрії важне політичне завдання впорядкувати українське питання так, аби воно могло впливати на українське населення в Росії та приєднувати його“. — Сю статю передрукували часописи „Aussiger Tagblatt“ з д. 1 липня й „Deutsche Leipziger Zeitung“ з д. 3 липня.

Віденська „Reichspost“ принесла в числах з д. 20 й 27 червня дві статі п. з. „Образки з історії Галичини“, присвячені політичній і культурній історії українського народу в Галичині. Часопись „Weissensee Zeitung“ (Berlin—Weissensee) помістила д. 11 червня статю п. з. „Українці в Росії й Австрії“, в якій подає за брошурою д-ра Л. Цегельського відомости про український нарід, його сучасне положення та змагання.

Берлінський тижневник „Kriegs-Echo“ приніс д. 30 червня на вступі статю п. з. „Львів й Україна“, в якій обговорює ся значінне втрати Львова для російської імперії. Автор статі стверджує, що Львів був побіч Царгороду найважливішою цілю Росії в теперішній війні, та доказує твердженням оглядом українського руху в Росії й в Австрії та становища Росії супроти нього.

Досить відбігла від инших голосів німецької преси про нашу справу статя часописи „Pester Lloyd“ з д. 24 червня п. з. „Про наших Українців“. Ся часопись, яка звичайно відносить ся з повним зрозумінням для змагань українського народу та для його самостійного життя, піднесла в сій статі з великим признанням факт, що громадські ради декількох угорських сіл ухвалили жадати введення угорської мови в школі й церкві та прийняти назву „Угрів гр.-кат. віри“. Статя назвала сей поступок „рішучою постановою зірвати вкінці всі дотеперішні релігійні, звичаєві й расові звязки з Московщиною“ та висловила надію, що покликані чинники виконають у найкоротшім часі се бажання.

Обговорену в попереднім огляді статю посла М. Василька п. з. „Українці—Москалі“, поміщену дня 11 мая в „Neue Freie Presse“, подав у передруку віденський тижневник „Neue Illustrierte Zeitung“ в числі з дня 5 червня. — Також згадувану попередню статю з часописи „Frankfurter Zeitung“ п. з. „Москалі й Українці“ передрукували часописи: „Morgenstern-Tannwalder Nachrichten“ (Чехія) з д. 2 червня під тим самим заголовком і віденська „Oesterreichische Volkszeitung“ з д. 19 червня п. з. „Москалі й їх славянські брати православної віри“ (з дрібними змінами). — Статя д-ра Гайнріха Пудора п. з. „Український рух“, поміщена в дрезненськім тижневнику „Das Vaterland“, подає низку відомостей про український політичний і культурний рух, на жаль, з деякими фактичними помилками. Жидівський тижневник „Selbstwehr“ (Прага) помістив д. 9 липня статю пера д-ра Г. Кадіша, п. з. „Жиди й Українці“. Автор обговорює українське питання та зазначає симпатії Жидів для змагань українського народу.

Вісти.

Українська часопись в Одесі.

В Одесі почав виходити український тижневник „Основа“.

Відчит проф. Іберсберґера.

У залі промислового товариства в Відні відбув ся дня 12 падолиста виклад відомого проф. історії європейського Сходу на віденськім університеті Іберсберґера про „Російську Думу й її партії“. Як один з найкращих знавців російських відносин, знання котрих завдячує не тільки пильним студіям сих відносин, але й безпосереднім спостереженням у часі довшого побуту в столицях і на провінції Росії в пореволюційних літах, проф. Іберсберґер познайомлений докладно також з національним питанням у Росії. А вступив мішаний національний характер Росії виразно зараз, як зібралася перша Дума. В першій Думі — говорив шановний референт — повстали зараз по її скликанню менше або більше зорганізовані національні групи: Українці, Польське коло, Жиди, Музулмани й т. ин. Українці належали зразу головню до партії кадетів і робітничої і знаменне се

для українського руху й його будучности, що саме селяне були тими, котрі перли до утворення самостійного українського клубу. В українській фракції Думи зєдили ся понад 40 послів і виступали в своїх національних справах спільно. Рівночасно впливали українські послы на більші групи Думи, щоб вони стояли за автономією немосковських областей. У другій Думі дали ся дуже неприємно в знаки Українці, як й інші національні групи. Росія стала перед одною з двох доріг, або ввійти на історичний шлях і перетворити ся на державу національностей, або якось усунути з Думи заступників немосковських націй. Російське правительство вибрало останнє та по розв'язанню другої Думи змінено так виборче право, що в третій Думі зійшло заступство немосковських націй до найменшого числа. Але що заступство українського народу опирало ся головню на селянах, котрих найбільше діткнуто зміною виборчого права, зник український клуб з Думи, а решта Українців злилася з кадетською партією. Швидко став зростати широмосковський націоналізм у Думі й панове Бобринський, Балашов, Чихачев, Хвостов й ин. завели Росію там, де вона находить ся сьогодні.

З Проскурова.

Губернські земські збори в Проскуріві постановили звернути ся до людности з зазивом не кидати своїх осель на випадок приходу ворожих військ.

Як Дудикевич дбає про Галичан!

В „Рвч-і“ з 3 падолиста находимо лист п. Анчарової з Ростова п. з. „Галичане“. Вона пише: „В Ростові находить ся теїпер до трьох тисяч утікачів—Галичан. Близько 800 з них є гімназисти та гімназистки, 80 студентів, решта селяне. Між останніми більшість жінки й діти. Разом з ними приїхало сюди й декілька членів „Народного Совета Прикарпатської Русі“ під проводом В. Дудикевича. „Народний Совет“ й його часопись „Прикарпатская Русь“ проводили в Галичині групою русофілів і находили ся під окремою охороною гр. Бобринського та послів Балашова й Чихачева.

З початку привезено Галичан до Києва, а потім перед місяцем їх перевезли сюди й розмістили їх у спеціально для них винайнятих мешканнях.

Засоби на удержання дають на руки Дудикевича Татїянївський комітет і правительство в квоті до 60 тисяч рублів місячно, як казав сам Дудикевич. Не зважаючи на се, втікачі живуть у страшних умовах. Гімназисти й гімназистки приміщені в будинках без жадних ознак якихось меблів, котрих до тогож не опалюють ся. Анї столів анї стільців тут немає; стоять тільки полотняні ліжка, закриті брудним шматком. Але й ліжка мають не всі. Багато з них, переважно жінки, сплять на долівці. В багатьох кімнатах замість меблів видно тільки брудні тлумачи з постілю. Постіль складаєть ся з літньої ковдри й якоїсь старої одяжини в головах (ковдри доставив у Київі літом Земський союз). Простирали і подушок ні в кого немає.

В одній з захоронок бачила я кімнату, вісім аршин довгу, три аршини широку й дві з половиною аршина високу. Освітлена вона була так слабо, що в ній не можна було читати. Сплять у сій кімнаті сім люда. Ранком усі виглядають, як мерці, сказав хтось з кутка, коли я оглядала сю труну. Бо-ж до ранку тут не лишаєть ся зовсім кисеню. Я оглянула ся на того, що говорив. Передо мною стояла людина, одягнена в неможливе шматте. З змученим обличчям й апатичним утомленим виглядом. Він назвав себе учителем. Ви, значить, скінчили університет, необережно запитала я. Він смутно усміхнув ся. Два факультети скінчив,

Українські товариства й організації у Львові в часі російської інвазії.

Союзний Базар. З дирекції зістав ся у Львові Рутковський, а з ради др. Охримович. Склеп був відчинений, бо указ губернатора не відносив ся до склепів, а надто 21 жовтня появил ся указ „Градоначальніка“ Львова: „Предлагаю маґазіновладельцам г-р. Львова в ближайшее время аткрить все маґазіни для тарґовлі (кроме тарґовлі спіртними напїтками). Товари тех маґазінов, каторие не будут аткрити, будут конфісковани“. Та вже 4 падолиста появило ся у „Львовскім Военнім Слові“ письмо „Москаля“: „В книжном маґазіне Днестр і до сіх пор не із'ята із продажі карта України, то єсть карта Малоросії, как самостоятельно гасударства. На этой карте єсть Малоросія от Кракова до Волгі і над нею Москалі, Литва і проч. Помечен Кавказ, Татари. Словом, єсть все, — нет только велікой самодержавной Россіи. Карту эту моґут приобретать салдати і в простоте сердечной думать Бог знаєть что. Заходят салдати в маґазін пакупать аткриткі, пасматреть вишивкі — это в порядке вещей і следовало би аґрадїть „малих сих“ от соблазна, тем больше, что маґазін, кажет ся, єсть не что иное, как астаток мазепінскаво руху“. — Найблизшого дня ревїзія в склені. Картки з мапою самостійної України, „виданне Вістей з Запорожа“ передтим спалено.

студіював у Кракові та Львові. Се був один з небагатьох дорослих інтелігентів, яких ся стрїнула серед Галичан.

В такій обстанові, нічого не роблячи, перебував цілі дні декілька сотень молоді. Гроші на їду видають їм на руки. Припадає на кожного по 50 копійок на день, але в дійсности вони дістають менше. Дадуть три рублі на особу, а потім два тижні нічого не дають. Тижнями доводить ся ходити, скаржати ся гімназисти, дуже часто не обїдаємо, пемо чай з хлібом... Пють, не маючи столів, на долівці, на якій лежать недокурки й недоїдки.

Моє головне завдання дати нашій бідній змученій молоді можливість учити ся, я все стараю ся про се, говорив Дудикевич, а коли представники тутешньої шкільної комісії для втікачів предложили йому свою поміч у справі приміщення дівчат у школах і зорганізованія групових студій, то він відхилив се прохання під ріжними позорами. Полишена сама собі молодь розвиває в собі злі сторони характеру. В ще гірших умовах живють дівчата—Галичанки. „Поки тепло, ходимо в контору „Народного Совета“ наґадувати про себе, — скаржила ся мені одна з курсисток, — а скоро вже не можна буде й з дому виходити“. Надходить зима, а вона немає жадного теплого убрання. Серед молоді багато хорих, які довго лишають ся без жадної лікарської помочі, доки їх не перенесуть до шпиталю... (далі скопфісковане місце). Та найстрашнійше становище селян-утікачів. Всі діти в них кашляють.

Небезпечна мова.

В Харкові заложено 28 шкіл для евакуованих, з чого 10 московських, 6 лотиських, 5 польських, 3 жидівські, 2 німецькі. Тільки для української мови ні в одній школі не найшло ся місця, хоч більшість утікачів належить до української національности, тільки українською мовою говорить і хоч Харків лежить на українській землі. Українська мова видаєть ся очевидно Москалям більше небезпечною, ніж польська або лотиська, ба, що більше, ніж жидівська або німецька.

Театр Садовського.

Комісія, котра завідує троїцьким „Народним Домом“, в якім дає виставу український театр М. Садовського, рішила на останнім засіданню не розписувати публічно аренди „Народного Дому“, а віддати на дальший рік дотеперішньому державцеві М. Садовському.

Розбили паку, де зложено брошури, віддані перед роками Базарови в комісову продаж. Тут найшли також зі сто карток з Мазепою, а се вистарчило. Між взорами знайшли герб галицького князівства й короля на престолі. — „Что ето?“ Исторична картина, се король Данило, а тамто герб бувшого галицького князівства. — „Какое княжество? Что за король Данило, как ево фамилія. Имеєть разрешеніє?“ — Склеп відчинений по приказу „Градоначальства“, зрештою всі склепи без „разрешенія“ відчинені. — „Ми ето знаєм, все равно закрити!“ — Опечатали склеп, а Рутковського й управителя склепу забрали до „Градоначальніка“ на протокол, по описанню котрого в вечері їх випущено. До протоколу долучив Рутковський карту самостійної Укр. на доказ, що то етноґрафічна й одну видання Грінзакта в Одесі на доказ, що така сама вийшла в Росії. Всякі вияснення не помогли й 3-го грудня склеп замкнено з тим, що можуть старати ся о „разрешеніє“. На запит, чи замкненне відносить ся до всіх „учрежденій“ польських і жидівських, відстав пристав: „Только до українских“.

Рутковський рішив ся спростувати брехливу допись Москаля у „Военнім Слові“. Написавши, як міг, на „літературном

язикі ізясненіє“ за декілька днів явив ся в редактора — капітана Наркевича. По прочитанню сказав Наркевич: „Ви тут пічево не опровергаєте“. Рутковський відповів, що се не „опроверженіє“, а „ізясненіє!“ „Базар“ не книжний маґазин, але „писчебумажний“, не „Дністер“, а „Базар“, отже треба зіставити непричасний „Дністер“ у спокою, що в склепі немає ані місця ані часу на мазепинство, що товариство стоїть у зносінах з великими заграничними фірмами, між иншим також у Лондоні і Парижі, а хіба своїх союзників не схочете побивати; продавано карту України, але не політичну, лишень етнографічну, а така сама вийшла в Одесі й Парижі. — „А чому ви скорше до нас не прийшли, от тоді, як замкнуто маґазин в „Просвіті“? Ви нас бояли ся. — Якби я бояв ся, то-б був і нині не прийшов. В домі „Просвіти“ була книгарня, а в нас спродаєть ся чистий папір, а що до книжок, те се чужі комісові річи й ми їх зовсім не продавали, а по приказу заховали в окремі паці. Зрештою книжки видані за австрійських часів зовсім легально, а ви їх не конфіскували. В редакції застав Рутковський і поліцейського, що замкнув склеп. Він вмішав ся до розмови, піддержуючи гостро закид мазепинства, бо-ж навіть знайдено Мазепу. Капітан Наркевич, котрий згори заявив: „Больше маґазину не аткроєтєся“, по словах Рутковського: „Мені здаєть ся, що я в редакції“, — „Да, да я только редактор і гаварю не абязательно“ — змяк і прирік умістити „ізясненіє“, може частково, а може й у цілости.

Дня 17 грудня появило ся „ізясненіє“ в „Воєннім Слові“ з пропущенням англійських і французьких фірм і коментарем редакції, що Рутковський сам признає, що в маґазині продавано мапу самостійної України, „что маґазин закрит адміністрацієй за несоблюденіє правіл для типографії, что доказивает нелояльность діректі в атнашенії к рускім властям: а что в етом маґазині фактічески магло бить найдено адміністрацієй, ето саставляет предмет асобаво разследованія і в нашу компетенцію не входіт“.

Рутковський довідавшись, що краще справи не рухати, бо можуть його ще замкнути, дав спокій і не допитував ся о вислід „разследованія“.

Дня 11 марта в часі ревізії в „Дністрі“ жандармерія роз-

била в „Базарі“ замки й перевела ревізію, прикликали Рутковського з Дністра, а пристав питає: „Єсть у вас бомби?“ — „Шукайте“. — „Я не знаю, чево от вас хочет полковник, еті карткі наші, малорускіє“. — Саме тому, що то наші „малорускі“, поясніть полковникови, що тут була вже ревізія з „Градоначальства“, що забрали екземпляри, брошур і карт, що склеп вже опечатаний і після інформацій маєть ся його на днях відчинити. За хвилину увійшов полковник, а вказуючи на пачку з брошурами, спитав: „Кто атвечает за ето?“ — Іван Гжицький. — „Кде он?“ — „Вийхав“. — „Он удрал, а ви поедете в Табольскую“. — На поясненіє пристава відповів: „Всьо равно, все аткриткі і кнігі забрать, закрить, арестовать“. Вмить спакували всі брошури й карткі до двох пак, опечатали й зіставили в склепі, а Рутковського повели до „Дністра“, де урядовав полковник. Рутковський попросив сусідів, аби постарали ся о колодку й замкнули склеп, бо поліцейський замок (кавалок шпаґату) не охоронить майна перед злодіями.

В „Дністрі“ виставив Рутковському полковник „ордер“, а пристав, шість городових і якийсь наш „памочнік“ повели Рутковського до дому, де перевели ревізію. Знайдено „опасні“ річи, як „воєнні мапи“, малу мапу Швайцарії, Чехії, Сирії, Німецьку газету „Papier u. Schreibwarenzeitung“, навіть лексикон хотіли забрати, бо там картини. Рутковського повели на участок, а опісля до жандармерії, де застав вже й інших мазепинців; о. Іванця, судію Рогошевського й декількох Дністровиків. Потім заведено його на вулицю Баторія, а по 5 тижнях без протоколу випущено.

В часі його побуту в тюрмі жандармерія ще раз розбила в „Базарі“ колодку. Потім замкнули знову склеп і ключ забрали з собою до Росії. По освободженню з тюрми пішов Рутковський до жандармерії по річи, забрані при ревізії, і тут довідав ся від полковника таке: „За те, що ми знайшли в „Днестре“, ми повинні би всіх перевішати, от найдено цілу паку революційних брошур, але „русское правітельство смотріт на всьо еквозь пальци. Все деньгі в „Днестре“ будут сконфісковани. Впрочем я отдал всьо дело губернатору“.

З причини недостачі персоналу й членів дирекції „Базар“ зостаєть ся до сьогодні замкнений, а в нїм дві опечатані паки.

Бібліографія.

Stephan Tomaschiwskyj — Die weltpolitische Bedeutung Galiziens. Видавництво „Weltkultur und Weltpolitik“ ч. 1. Мінхен, 1515 Ст. 46 і карта. Ціна 1 кор. 20 с.

Воєнний час не дуже корисний для наукових студій, біжучий інтерес покриває все та втягає навіть предметову науку в вир питань дня. Вільшість книжок і публікацій, що появила ся в часі війни, мають тільки невелику вартість, для нинішнього дня, — для трівого дослїду й освітлення глибших питань вони не приносять ніякого придбання. Тільки де-не-де серед моря макулятури вирене праця, що доходить до ядра річи й може служити основою для дальших дослїдів і розглядів.

Книжка Ст. Томашівського є одним з тих нечисленних видань, що лучать в одно й біжучі питання й поважну наукову працю. Теми, якою займаєть ся автор, по правді ще ніколи не передискутовано основно; — яке значінне має Галичина в світовій політиці, се для одних видавало ся дуже ясне та просте, для інших занадто тяжке до вияснення й — непотрібне.

Студія д-ра Томашівського се перша проба на сім полі.

Галичина має природну границю тільки від полудневого

заходу; — гори Карпати, ся тяжка до переходу гірська перешкода відділювала єю країну від полудня й заходу та звертала до діяльності на сході. Північні галицькі сточища Карпат більше доступні, ніж полудневі й тому політична сила, що мала в своїх руках Галичину, мала також за собою перевагу над полудневим сусідом. Тому полудневі держави старали ся все опанувати Галичину, щоб мати забезпеченне з сеї сторони. Посіданне Галичини дає кожній середньо-європейській державі перевагу над східною Європою, — Галичина є також заборолом середньої Європи перед Сходом. Тепер таке значінне має Галичина для Австрії.

На півночи та сході Галичина не має природних меж і тому кожда держава, що її обняла, мусіла шукати трівких границь аж у пинських болотах, над Дніпром і над Чорним морем. І нині ще єї перспективи не замкнені . . .

Галичина є з природи перехідною країною, — ся перехідність помітна теж в її етнографічнім і культурнім характері. Лежить у середині Славянщини, — її мешканці Українці в лінгвістиці уважають ся перехідною групою. Галичина є також

перехідною країною межі сходом і заходом Європи. Греко-католицьке віроісповідання лучить східній обряд з західними догмами, византійський церковний стиль з західною плястиккою.

Найдавнійша історія Галичини є дуже темна для нас. Автор ставить тут декілька інтересних здогадів. Могли тут панувати Авари, що в своїй дунайській монархії дали первозвір для нинішньої Австро-Угорщини; могла загорнути сі краї велико-моравська держава, а також молоде чеське князівство (можливо, що Чехи заложили Перемишль). Пізніше прилучив Володимир В. Галичину до Києва; головною причиною сеї злуки було — се також нова думка — відкритте торговельних доріг з Києва на захід (шлях на полудне, до Чорного моря зайняли тоді Печеніги); зайнята країна стала важною підпорою Києва.

Спеціальну увагу присвячує автор Галичині як самостійній державі — під галицькими князями й у злуці з Волиню. Заснування Галицько-Володимирської держави підірвало значінне Києва, найстаршого осередка України, — але дало нашому народови нові користи, утвердило національну окремішність наших земель від Росії.

Дальші уступи говорять про значінне Галичини для литовсько-польської держави й коротенько про прилученне до Австрії. Окремо розглядаєт ся Галичина як воєнний терен у середніх віках.

Галичина — дає автор загальну характеристику — була наперед одним з углових камінїв старо-української держави, дальше одною з сил, що довели сю першу передотечницю нинішньої Росії до розкладу; огнищем, з котрого виросла могутня галицько-володимирська держава, — перший вислів політичного сепаратизму українських земель від московських, перша реальна основа розвитку української національної ідеї; вона була довгий час передмурем Угорщини від монгольського варварства; коли її відступлено Польщі, стала угловим камінем у будові польсько-литовської унії, сеї попередниці нинішньої Росії, і при розкладі польської річипосполитої отсей многоважний середньо-європейський вузловий кут і вихідні до сходу ворота дістали ся наддунайській монархії, — неначе бог історії дарував їй чудесний перстень, але щоб вона сама відгадала слова закляття, що приводить таємні прикмети дарунку . . .

За часів Йосифа II австрійські політики розуміли світове значінне Галичини, — в новіших часах в Австрії ся свідомість, на жаль, притемнила ся . . .

У нових часах Галичиною дуже цікавила ся Росія; — автор розглядає причини сього. Росія розуміла передусім географічно-стратегічне значінне Галичини, — бажала осягнути природну границю Карпатів і через те перевагу над центральними державами. Галичина була теж цінна з історичного погляду як частина давньої спадщини по київській державі, дідичами якої уважають ся московські царі. Здобутте Галичини мало значінне для Росії і з політичного боку як шлях до опановання Балкану. Але найголовнішою причиною була небезпека поширення української ідеї, що могло-б розбити єдність Росії.

Книжка замикаєт ся розділом про значінне українства для Австрії.

Студія д-ра Томашівського інтересна з кожного боку і для історика і для політика, і для Українців і для держав, що мають рішаючий голос у сій війні. Пожадане було-б, щоб се виданне зроблено приступним також для ширшої української публики.

Bulgarien und die Zentralmächte. В Софії вийшла отес по німецьки й болгарьки збірка статей під заг. „Болгарія та центральні держави“. В сій книжці умістив наш представник у Софії, др. Л. Ганкевич статю під заг. „Болгарія й Українці“ (ст. 170—178), де подав короткий перегляд болгарсько-українських взаємин. Розумієт ся, автор звернув головну увагу у на діяльність „Союзу визволення України“ в Болгарії.

Виходить що-дня рано. **Діло.** Видає: Вид.Спіл., „Діло“.

Редакція й Адміністрація: Львів, Ринок ч. 10. —

Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщині,	за границею.	у Львові
місячно . . .	2.40 К		2 К
чвертьрічно . . .	7.— „		6 „
піврічно . . .	14.— „	20 К	12 „
цілорічно . . .	28.— „	40 „	24 „

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Українське Слово.

Політична, економічно-суспільна
й літературна газета.

ВИХОДИТЬ ЩО-ДНЯ У ЛЬВОВІ.

Видає й відповідає за редакцію: др. Сидір Голубович.

Адреса редакції й адміністрації: Львів,
Руська 3; експедиції: Бляхарська 11.

Умови передплати:

У Львові:	У краю і держав:
На рік К 18.—	На рік К 24.—
На півроку „ 9.—	На півроку „ 12.—
На чверть року „ 5.—	На чверть року „ 6.—
На місяць „ 2.—	На місяць „ 2.50

Ціна одного примірника 6 сот., по-за Львовом 10 с.

До наших читачів і прихильників.

Просимо всі грошеві посилки, — як передплату на часописи Союзу, плату за книжки, жертви на ціли Союзу, на Січових Стрільців і т. д. — посилати виключно на адресу адміністрації, а не Президії чи поодиноким її Членів.

Президія „Союзу визволення України“.

Зміст: С. Томашівський. Війна й Україна. III. — Укр. нарід — Укр. Січ. Стрільцям на воляду. — Р. Купчинський. Поворот зі становищ. — Р. С. З геройських чинів австрійсько-українського 95 полку шхоти. — Ів. Полікарпович. Відпустка. — З усної словесности зайнятих українських земель. — Др. П. Рорбах про внутрішню та внішню катастрофу Росії. — М. Троцький. Без Думи. — Петро Стаха. Що з того? (вірш). — З головів рос. преси з нагоди десятиліття конституції. — Др. З. Кузеля. Галицькі „емігранти“ в Росії (кінєць). — Німецька преса про укр. справу. — Вісті: Укр. часопис в Одесі. Відчит проф. Іберсбергера. З Проскурова. Як Дуликевич доє про Галичан! Небезпечна мова. Театр Садовського. — Українські товариства й організації у Львові в часі російської інвазії. (Союзний Базар). — Вібліографія. 1) С. Томашівський. Die weltpolitische Bedeutung Galiziens. 2) Bulgarien und die Zentralmächte.

Відповідає за редакцію: Омелян Бачинський.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.